MAETSCHAPPY

DER

VLAEMSCHE

BIBLIOPHILEN.

N.° 2.

DAGVERHAEL

VAN DEN

Oproer te Antwerpen.

100 *Afdruksels zyn voor den Boekhandel bestemd.*

Dagverhael

VAN DEN

OPROER TE ANTWERPEN,

in 1659.

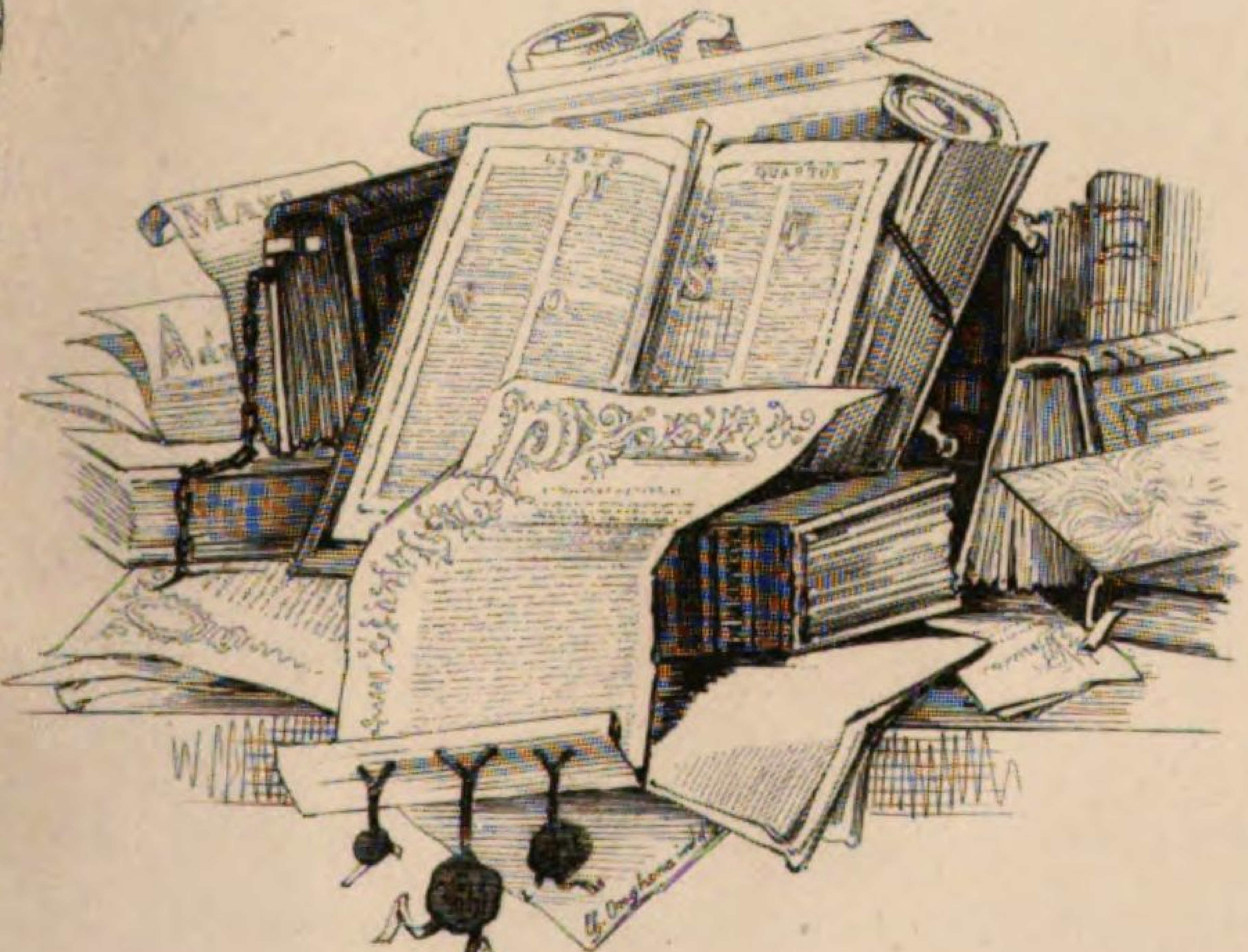

GENT,

Drukkery van D. J. Vanderhaeghen-Hulin,
Onderstraet n.° 18.

1839.

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS.

NIET al de tydvakken van de geschiedenis onzes Vaderlands zyn even wel gekend. Dat gedeelte der midden-eeuwen wanneer de onderscheidene gewesten van het tegenwoordig Belgie door eigene vorsten werden geregeerd, wanneer Vlaenderen en Braband door koophandel en nyverheid onder de rykste landstreken van Europa uitblonken, heeft in de laetste tyden genoegzaem de aendacht tot zich getrokken. Ook de heersching van het trotsche huis van Bourgonje is door de pen van menig kundig schryver uiteengezet, en misschien wel onder een al te gunstig daglicht geplaetst, doordien men uitwendig aenzien en macht, voor inwendig geluk en welvaert altezeer berekend heeft.

Aen niemand zyn de bloedige oorlogen der vyftiende eeuw onbekend? De namen en daden van Philips, van Alva, van Willem van Oranje, van Egmont en Hoorn en zoo veel andere zyn zoo binnen, als buiten 's lands, vermaerd. In de meeste talen van Europa is onze roemruchtige worsteling tegen Spanje meesterlyk behandeld,

en de schriften van Strada, van Bentivoglio, van Hooft, van Schiller en van Styl bevinden zich in eenieders handen. Men kan dus voor dit tydvak nog wel enkele gebeurtenissen ontdekken, men kan het reeds geboekte nog wel onder een nieuw daglicht plaetsen, doch moeilyk valt het nog iets tot de hoofdzaken bytedragen.

Geheel anders is het gelegen met de geschiedenis van ons Vaderland, sedert den dood van Albert en Isabella. Belgie alsdan beurtelings aen Spanje en aen Oostenryk onderworpen, volgt het lot dier ryken, en geraekt, als het ware, verloren tusschen de grootere staten van Europa. Doordien voor ons alsdan alle zelfstandigheid verdwynt, schynen die tyden minder belang optewekken.

Geen wonder dan dat in de voorhanden zynde historien van Belgie, namelyk die van Des Roches en De Wez en die van den heer Dumont de algemeene geschiedenis van Europa eene ruime plaets beslaet, terwyl de inwendige toestand van ons land minder in aenmerking wordt genomen. Met het werk van den heer De Smet is dit minder het geval, doch hier en daer laet ook hetzelve, onder dat oogpunt, nog al te wenschen.

Was ons Vaderland sedert den dood van Albert en Isabella altyd rustig? Bleven onze voorvaders altyd in het bestendig genot hunner oude voorrechten, altyd te vrede met het over hen heerschende bestuer? Dit zou men uit de stilzwygenheid onzer geschiedenisschryvers wel kunnen opmaken. Doch is dit juist de waerheid? Wy antwoorden neen.

Een naeuwkeurig onderzoek der gebeurtenissen zal ons

leeren dat niet slechts de onlusten, welke te Brussel in 1718 plaets hadden en aen Anneessens het leven kostteden, en de omwenteling van 1790 hieraen uitzondering maken; nog meer dan eens verklaerden zich de kenteekens van eene inwendige ontevredenheid, en was de eene of andere stad onzes Vaderlands in opstand tegen het Spaensch of tegen het Oostenryksch bestuer.

De beroerten welke te Antwerpen in 1659, ter gelegenheid van het aenstellen der posteryen, oprezen, alhoewel tot hiertoe weinig bekend, verdienen nochtans een byzondere aendacht. En alzoo het ons gelukt is een verhael van deze gebeurtenissen, dat met zeer veel naeuwkeurigheid door een ooggetuigen opgesteld is, te ontdekken, achtteden wy het der moeite waerd dit stuk in het licht te geven.

Daer er echter een gedeelte van het door ons ontdekte handschrift verloren is geraekt, moeten wy hier in korte woorden het ontbrekende aenvullen.

Het Magistraet van Antwerpen bezat sedert onheugelyken tyd het recht van de brieven, door gezworene boden, zoo te voet, als te peerd, te Antwerpen en in de omliggende plaetsen te doen ronddragen. De Dekens der Ambachten en de Wykmeesters hiermede niet te vrede, hadden zich onlangs het recht aengematigd de brieven ook buiten 's lands, en vooral in Holland, door hunne boden te doen afhalen en te doen bestellen. Hierdoor hadden zy op de rechten des konings inbreuk gemaekt, aengezien het bestuer der groote Posteryen Hem alleen scheen te behooren. Verder waren de stede-

lyke brievendragers zoo verre gegaen dat zy de boden van den graef De la Tour Taxis, alsdan koninglyken postmeester, aengerand en hen de brieven afgenomen hadden.

Uit dit alles ontstond een lang proces, dat eindelyk den 2 december 1658 in den Raed van Braband werd gewezen ten nadeele van de stedelyke boden. Hierin werd onder andere gezegd dat het geenzins toegelaten was den dienst der koninglyke Posteryen te hinderen en dat de briefdragers van Antwerpen alleen de brieven mochten afhalen zonder van peerden te veranderen (1).

Het magistraet onderwierp zich aen dit vonnis, doch geenzins de Dekens der Ambachten, die één der leden van het stedelyk bestuer van Antwerpen uitmaekten. Deze deden nogmaels de brieven met geweld afhalen.

De Raed van Braband dit gehoord hebbende, daegde om voor zich te verschynen Jan Molyn, deken van de schippers, Anthonis Felon, deken van de meers, Willem Boon, deken van de lakenbereiders en de stadsboden Michielsen en Melis. Doch daer deze persoonen zich niet aenboden, werden zy op 25 augustus gebannen en hunne goederen verbeurd verklaerd. Bovendien werd een dergelyk vonnis uitgesproken tegen Jan-Baptiste Claus, notaris, Cornelis van den Sande, ouderman van de lakenbereiders, en Gillis Deyaerts, onderdeken van de schippers (2).

Het magistraet hield de uitspraek van den Raed van

---

(1) Men zie dit vonnis in de *Acten van Accommodement*.

(2) Wy hebben dit stuk, volgens het oorspronkelyk placcaet te Brussel by Velpius gedrukt, overgenomen. Zie *Bylagen*, I.

Braband eenigen tyd voor het volk verdoken, doch eindelyk dezelve moetende afkondigen, gebeurde dit op 30 september. Hiertoe had hetzelve juist den dag waergenomen wanneer een ter dood veroordeelde moest gehangen worden' om rede alsdan het volk met heele troepen de stad was uitgeloopen, om dit gericht bytewoonen. Doch deze maetregel gelukte niet, en kon niet beletten dat de borgemeester Halmale op het stadshuis zelve door het grauw mishandeld werd, en dat ten een uer het volk in het huis van dezen magistraet inviel, de vensters en deuren opliep, en alles uitplunderde, ja zelfs zyn rytuig, dat langs de straten reed, in stukken sloeg. Midden in deze beroerte, die niettegenstaende de poogingen van het magistraet, omtrent twee uren duerde, werd de rentmeester Schenaerts door eenige der muitelingen gekwetst.

Het magistraet, om het oproer te stillen, had moeten beloven dat het alle poogingen zou aenwenden, ten einde te bekomen den vrydom en herstelling der gebannene persoonen en het stil genot van de stads privilegien, die men beweerde door het bestuer des konings gekrenkt te zyn.

Terwyl deze zaken voorvielen, was geheel Antwerpen in rep en roer; elk sloot zyn winkel, de borgers trokken in de wapens en sloten de poorten, al wat vluchten kon verstak zich in de kloosters, of trachttede langs de Schelde zich naer Lillo, Bergen-op-Zoom of tot in Zeeland, met lyf en goederen overtemaken. Onder de persoonen die alsdan de stad verlieten, bevond zich de bisschop,

wiens huis door het grauw bedreigd was, en die, even als een aental aenzienelyke borgers, naer Brussel vertrok.

Wanneer de Raed van Braband deze buitensporigheden vernam, was hy dadelyk voornemens jegens de plichtigen een scherp onderzoek te doen, doch daer het te vreezen was dat de persoonen die door den Raed zouden worden afgeveerdigd naer een stad waer alles in gisting was, aldaer niet in veiligheid zouden wezen, besloot hy nader zich tot den gouverneur-generael, den marquis de Caracena, te wenden, ten einde het recht met het geweld eener aenzienelyke krygsmacht te ondersteunen.

Terwyl men te Brussel bezig was met te beramen hoe men de beroerten zou bedwingen, was het verre van te Antwerpen rustig te zyn. Het voornemen van den Raed van geweld te gebruiken was reeds min of meer bekend, daerdoor was er eene algemeene onrust. De Dekens echter ziende dat zy te verre gegaen waren, wilden alsdan de moeilykheden rakende de Posteryen in der minne vereffenen, en het Magistraet deed pogingen om de zaek byeenteleggen (1). Op dit alles zag men eene beslissing te gemoet.

In afwachting van een uitkomst was de stad in den droevigsten toestand. De ryken waren op de vlucht, de kooplieden in hunne huizen opgesloten dreven geen de minste neering, de ambachtslieden waren zonder werk en de armen zonder brood. In deze netelachtige omstandig-

---

(1) Ons HS., waervan het begin verloren is, begint slechts met 6 October. De aenvang van hetzelve slaet op de door het magistraet aengewende pogingen.

heden nam het Magistraet eenige maetregelen, die geschikt schenen om de rust en veiligheid min of meer te herstellen. Onder andere had hetzelve twee compagnien ruitery, om den dienst in de stad te doen, besoldigd. De bisschop insgelyks gebood eenen algemeenen biddag om het welvaren der stad den Hemel aftesmeeken (1).

De marquis de Caracena willende de rust door geweld herstellen, had eenigen tyd noodig gehad om genoegzame troepen byeen te trekken. Daerdoor was het slechts op 17 October dat hy met een ontzaglyk leger, dat van Aitzema op zeven à acht duizend mannen, onze schryver echter op tien duizend begroot, vóór de stad kwam. De hertogen van Yorck en Glocester en de prins van Condé, die alle drie, uit hun vaderland vluchtig, zich alsdan in Belgie ophielden, verzelden hem by dezen tocht.

De krygslieden werden in de rond Antwerpen liggende dorpen gehuisvesd, en bedreven daer alle slach van buitensporigheden, de Marquis nam zyn vertrek in het kasteel en de leden van den Raed van Braband zetteden zich, door bevel van Caracena, in de abtdy van S.t Michiel neder.

De leden van gemelden Raed hadden zich door het stedelyk Magistraet de persoonen die zich aen de plunderingen van 30 September en 7 October plichtig gemaekt hadden, doen overleveren. Eindelyk op 29 October kwam de Raed ten stadshuize byeen, en deed, na dat de advocaet Reyns de zaek der plichtigen verdedigd

---

(1) Men zie N.° II onzer *Bylagen*.

had, uitspraek met gesloten deuren van een vonnis dat reeds vóór deze zitting geheel opgesteld was. Hierdoor werden Adriaen van Daele, van Antwerpen, Gillis van Criken, van Rotselaer, in Braband, Renier Barbançon, van Brussel, Francies van Fonteyne, van Antwerpen, en Willem de Coster, van Welhem by Aelst, verwezen om op de groote merkt gehangen te worden. De twee laetstgenoemde werden echter van de straffe ontslagen.

Verder bevonden zich tusschen de misdadigen twee matroozen, Renier Noel en Joris van Craiten, die door den auditeur van de admiraliteit van Antwerpen ter dood gevonnisd werden. Renier Noel werd op het kasteelplein met de koorde gestraft, de andere ontfing genade, doch stierf van schrik weinige dagen later.

Korten tyd daerna werden nog eenige andere vonnissen uitgesproken.

De Marquis de rust hersteld ziende, en geen verdere beroerten vreezende, trok, op verzoek van het Magistraet van Antwerpen, het op 25 augustus tegen de Dekens uitgesproken vonnis in. Alle bekwamen genade en werden in hunne goederen hersteld, uitgezonderd nochtans Jan Molyn, deken der schippers, en de twee stadsboden Michielsen en Melis.

Het hof te Madrid vernam het einde dezer onlusten met het grootste genoegen, aengezien het voortduren derzelve een zeer nadeeligen invloed op de staetkundige omstandigheden zou hebben kunnen uitwerken. Immers de vrede tusschen Spanje en Frankryk was wel besloten,

doch nog niet geteekend. De marquis de Caracena had juist het oogenblik van den wapenstilstand waergenomen, om de troepen vóór Antwerpen samentetrekken, doch had het oproer niet dadelyk gestild geweest, had het Magistraet de zaek der Dekens ondersteund en behartigd, met een woord had Antwerpen zich blyven tegen het opperbestuer verzetten, dan zouden die inwendige oneenigheden licht een genster hebben kunnen worden om den buitenlandschen oorlog op nieuw aentestoken.

Wy hebben hier, in korte woorden, eenige gebeurtenissen aengestipt, ten einde het ontbrekende van ons verhael aentevullen. Het door ons uitgegeven stuk zal het voorgevallene nader doen kennen, en verder verzenden wy den lezer naer het werk van den heer Gachard, en vooral naer de *Acten van Accommodement*, waervan wy hierna spreken.

Wie de schryver van het verhael is dat wy hier mededeelen, is ons onbekend, en daeromtrent kunnen wy niet anders dan gissingen maken. Hy woonde te Antwerpen, verliet de stad niet gedurende de beroerten, ja was ooggetuige van veel gebeurtenissen en kon dus met kennis van zaken spreken. Doch was het juist een Antwerpenaer? Hy gebruikt wel talryke uitdrukkingen die aen gemelde stad eigen schynen, is met de plaetselykheden zeer wel bekend, doch ook hier en daer ontsnappen hem lichte onnaeuwkeurigheden, die een vreemdeling, en enkele uitdrukkingen die misschien wel een Vlaming verraden. Wie het ook zy, zeker is

*

het dat de man sedert een geruimen tyd te Antwerpen met der woon gevestigd was.

De schryver, alhoewel de tegenkanting der dekens niet toegedaen, en de Spaensche regering eenigzins aengekleefd, schynt nochtans al het gebeurde met onpartydigheid te verhalen. Hy laekt zoo wel de buitensporigheden door het volk, als die door de krygslieden begaen. Bovendien heeft hy de verdienste van onder den warmen indruk der gebeurtenissen geschreven en met eene zonderlinge naeuwkeurigheid, de minste zaken, ja tot de geruchten zelve, die dagelyks onder het volk verspreid werden, geboekt te hebben. Hy is er echter verre af van aen alles geloof te geven en zich door den algemeenen stroom te laten medesleepen, hy beoordeelt in tegendeel alles met koelen moed.

Ons handschrift is, zoo als alles bewyst, het oorspronkelyke zelve, en het is ongetwyfeld gedurende de beroerten of ten minste kort na dezelve geschreven. Het behoorde vroeger toe aen den zeer geleerden professor der oude Leuvensche hoogeschool J. F. Van de Velde, en is, wanneer deszelfs ryke boekverzameling ten jare 1833 te Gent verkocht werd, het eigendom van den tegenwoordigen uitgever geworden (1). Het is een klein quarto en bevat thans nog 48 bladzyden, want ongelukkiglyk ontbreken de 12 eerste, waerdoor er ongeveer een vierde van het handschrift, dat het begin van ons verhael moest bevatten, mangelt. Dit verlies is

(1) Het is te vinden op den Catalogus onder N.° 6074.

onherstelbaer, en om hetzelve eenigzins te vergoeden, waren wy verplicht eenige woorden hier vooraen te stellen over de oorzaek en den aenvang dezer beroerten.

Het dertiende blad van ons handschrift, dat thans het eerste is geworden, begint als volgt:

» van allen waeren, ende dat hun niemant en conde
» inderen. Hiervan wierter eenen ghevanghen, want de
» maerte, seggende dat se het gelt gonck langhen,
» vluchte in de gheburen huysen, om hulpe ende alsoo
» ontgonc sy het strop van de canaillie gheworpen,
» daermede sy hun selve vastghebonden heeft.

Daer deze regels op zich zelve geen zin meer opleveren, hebben wy ze wechgelaten, om met de daeropvolgende zinsnede: *Den* 6.den *syn de ghedeputeerde* enz., onze uitgave te beginnen.

Met ons handschrift is gezamelyk en achteraen gebonden een exemplaer van de *Acten van Accommodement*, waervan wy hierna zullen spreken. Hierop is het dat de schryver zich t'elkens in zyn verhael beroept.

De tael en styl van dit stuk, dat wy hier mededeelen zoo als het uit de pen van den schryver is gevloeid en zonder dat hetzelve later door hem verbeterd en veranderd is geworden, laten veel te wenschen over. Echter is de schryftrant, over het algemeen vloeiend en natuerlyk en levert dus eene niet onaengename lezing op. Alles is hier ongekunsteld en naïf.

Wy hebben noch aen spelling, noch aen styl geene de minste verandering toegebracht, en hebben het handschrift in alles letterlyk gevolgd.

Het stuk dat wy hier laten drukken, alhoewel onvolledig, zal toch eene belangryke bydrage voor de geschiedenis van Belgie in het algemeen, en die der stad Antwerpen in het byzonder, blyven, doordien er zoo weinig gewag van deze beroerten by onze geschiedenis-schryvers gemaekt wordt. De eenigste bronnen welke wy, om het gemis van het verlorene gedeelte aentevullen, eenigzins hebben kunnen te rade gaen, zyn, by de oudere: van Aitzema (1), de Chronyke van Vlaenderen (2) en Diercxsens (3). Deze laetste schynt echter alleen uit van Aitzema geput te hebben. Onlangs heeft de heer Gachard eenige belangryke bladzyden over deze gebeurtenissen geschreven (4).

Verder zyn al de vonnissen van den Raed van Braband, de brieven van het magistraet en van den Marquis en verdere bescheeden gezamelyk gedrukt, onder den titel:

« Acten van Accomodement van de ongheregeltheden
» veroorsaeckt binnen der stadt Antwerpen, door resis-
» tentien van de Dekens ende Ambachten teghens d'exe-
» cutie van den vonnisse by den Rade van Brabandt
» ghewesen op het stuck van de Posterye. Tot Brussel,
» by Huybrecht Anthoon Velpius, drucker van syne
» Majesteyt, 1659. in-4. van 35 blz. »

---

(1) *Saken van Staet en Oorlogh*, D. IV, bl. 324-328.

(2) *Chronyke van Vlaenderen.* Brugge, by Wydts, 1736. D. III, bl. 713-714.

(3) *Antverpia Christo nascens et crescens.* T. VII, p. 364-365.

(4) *Documens inédits concernant les troubles de la Belgique sous le règne de l'empereur Charles VI.* Brux., 1838. p. X à XXVI.

Ook in de fransche tael:

« Actes d'accomodement des désordres causés en la
» ville d'Anvers par la résistence des Doyens et gens de
» mestiers à l'exécution des sentences rendues par le
» Conseil de Brabant sur le faict des Postes. A Bruxelles,
» chez Hubert Anthoine Velpius, imprimeur de sa Ma-
» jesté, à l'Aigle d'or, près du Palais, 1659. in-4. de 51 pages.

Wy waren voornemens de vlaemsche tekst dezer stukken, waerop de schryver zich zoo menigmael beroept, by onze uitgave te voegen, doch alzoo dat boekjen nog al eens voorkomt, hebben wy daervan afgezien; te meer daer eenige der bescheeden, die daerin gedrukt zyn, nog elders te vinden zyn. Zoo leest men de *Acte van gratie, het reglement politiek der stadt Antwerpen* enz., by van Aitzema, en het *vonnis van den Raed van Brabant*, van 2 december 1658, de *declaratie van den Marquis*, van 17 october 1659, die in het zelfde jaer afzonderlyk te Brussel gedrukt werden, zyn ook opgenomen in de *Placcaten van Brabant*, D. III, bl. 211-215.

Wy hebben achter ons verhael alleenlyk bygevoegd de acte van 24 augustus 1659, houdende verbod van aen de gebannen Dekens, wiens goederen verbeurd verklaerd waren, eenige betalingen te doen, en verder ook het mandement van den bisschop van 10 october 1659. Beide stukken die elders niet te vinden zyn hebben wy volgens losse blaedjens van dien tyd nagedrukt.

C. P. Serrure.

Oproer

TE

ANTWERPEN

IN

1659.

DAGVERHAEL

Van den Oproer te Antwerpen,

IN 1659.

DEN 6.den syn de ghedeputeerde van Brussel wederghecomen met andtwoorde op hun requeste, te weten : *dat se souden maecken eene requeste in dewelcke sy bidden souden voor de ghebanne Dekens, ende niet eene om hun te ontschuldighen, ghelyck sy met dese deden, maer souden abolitie versoecken, met belofte van voldoenynghe aen de sententie van bannissement.* Met dese andtwoorde gaende heel verslaghen ende bedroeft, vreesende voor voorder beroerte, doen de camers vergaderen, ende in den breeden-raedt wort hun andtwoorde ghelesen. Alles wiert styl ghehouden watter ghepasseert was in den breeden-raedt, maer niet soo seer ofte het ghelaet ende wesen van sommighe en gaf ghenoech te kennen de ghesteltenisse van de saecke. Hierom de canaillie die soo lanck ghewacht hadde naer dese andtwoorde, staende op de Maert vergadert, toonende dat den peys in nieuwe oorlooghe most worden verandert, de straeten wierden door kinderen, vrauwen ende mans vervult,

6 Octob. Andtwoorde op de requeste.

Nieuwe beroerte.

de winckels wederom toe, de trommels gheroert, de poorten ghesloten. Ontrent den vyf uren t'savons wort die groote clocke ghetrocken: alles compt op de been met de wapenen, op de boete van 1^c guldenen: met honderde kinderen, met steenen in de handt, cruypen de Mert af, voorby het professiehuys van de Jesuyten, naer het huys van mevrau Roelants, op het postcomptoir. Dadelyck beginnen sy de veynsters al uyt te werpen, de bylen ende hamers waeren verdich om de poorte in te slaen, maer alsoo de clocke soo ras gheluyt was, als de vergaderynghe begost, is ghebeurt dat de borgherye vroegher op de beenen was, als de plunderaers ghedacht hadden, ende naementlyck ontrent het huys van mevrau Roelants, mits dat men wel wiste hoe seer sy in den haet was om dit proces van het postcomptoir.

Het postcomptoir wort aengetast.

Nochtans, niet jeghenstaende alle de guldens quaemen naer het voorseyde huys, hebben cloeckelyk blyfven werpen, jae die van de guldens met steenen ghewillecompt, roepende: *indien ghy derft, schiet, maer dan commen wy u huys ooc plunderen.* Syn nochtans vertrocken twers door de guldens sonder meerder schade te hebben ghedaen, treckende van daer voor de tweede reyse (want den eersten keer was gheweest op den dagh, als sy plunderden den borghmeester) naer het huys van den eerweerdighen heer bisschop deser stadt: alwaer sy ooc verdreven wierden, sonder schade ghedaen te hebben, door de sorchvuldicheyt van de guldens.

Verjaecht.

Gaen naer den Bisschop.

Tusschen alle dese vergaderynghen wiert die groote clocke ghetrocken van den vyf uren t'savons tot naer den thien uren, met sulck eenen schrick ende vervarelicheyt dat niemant dat ghelooven en can, als alleen die het beproeft hebben: veele syn desen nacht gheraeckt van de apoplexie, veel vrauwen misvallen, ende sommighe van benautheyt ghestorfven door het gheluyt van die

Veel onghevallen.

droefve clocke, ende gheroep van al het volck, soo dat wy tusschen den sesden ende sevensten geenen nacht en hebben ghehadt door de claerheyt van alle het vier dat op de straeten wiert ghemaeckt, ende het licht dat voor alle de huysen uytstack.

Den morghenstont quam aen van den sevensten 8.ber, 7 October als wanneer de borghers, teenemael door den slaep ende moeyte vervallen, door soo lanckdurigh waecken, hun elck naer syn huys begheven hebben tot een weynighe ruste: ick segghe een weynich tyts, want naer dry uren rustens, roerden de trommels weder alarme om de op- 3.e Beroerte. staende tumulte, doch dese is terstont gheslist.

Ontrent den 2 uren naer noen was het nacht-raedt tot den vyf uren toe, daer naer van den ses uren tot den 8 uren breeden-raedt. Den uytganck van desen raedt Breeden-raedt. wiert met verlanghen ghewacht van de rapaillie, soo dat se weder ontrent den seven uren begosten te vergaderen met groote troepen. De clocke wederom wiert 4.e Beroerte. getrocken naer den seven uren, ende overmits de clocke noyt soo late en hadde begost te luyden, ofte de trommels te slaen, is oorsaecke gheweest, datter onder het volck noyt meerder ontsteltenisse en is gheweest, niet sonder reden voorwaer, als men overleght datter tot de plunderynghe gheenen bequameren tyt en is als den nacht: bovendien wisten wel datter verscheyden huysen, in't ghetal van 16, gheteeckent waeren van de canaille om te worden gheplundert, ende wel meer anderen daer mede ghedreyght.

Hierom wat de borghers conden, borghden sy, t' sy by de gheestelycheyt, t' sy in hun eyghen huysen ofte hoven. Die de stadt conden uytgheraken, salveerden hunnen persoon met de goederen. In't midden van den claeren dach hebbe ick ghesien dat die huysen die ghedreyght waeren alles vervoerden, jae ooc menichte an-

dere, soo dat het scheen dat de stadt te plunderynghe was ghegeven, ende van eenyder verlaten. Ende sekerlyck de vreese en was soo seer niet sonder reden, want, ten waer saecken dat ick hadde uyt den mont selve die het ghesien hebben, en soude my noyt connen laeten bringhen om te ghelooven dat ick hier nu gaen byvoeghen.

Plunderen den schoenmaker.

Wesende dan ontrent den seven uren ofte meer, begost de clocke te luyden, ende de trommels te slaen van den ses uren af; op welcke ure van de Maert afsackten ontrent de 20 kinders, met steenen in de handt, niet ouder als van 10, 11 ende 12 jaeren, treckende de corte Nieustrate in, al roepende: *ha! ha! ha!* Sy vermanen het volck in dese straete ende ooc op de Melckmaert dat se hun winckels souden sluyten, want dat se terstont comen souden om te plunderen het huys van Jaques Matthys, dienenden deken van de schoenmakers, die hier woont in de corte Nieustraete, recht achter den hof van het professiehuys van de PP. Jesuyten: jae 't is gheschiet dat den barbier, wonende neffens de deure van desen schoenmaker, vergheten hadde eenen pot in te draeghen met affricanen, datter eenen man is ghecomen die heeft gheclopt, ende opendoende seyde aen de vrauwe: *ghy hebt hier noch eenen pot laeten staen, hy soude ghebroken worden,* ende hy selve dien opnemende, heeft hem binnen ghestelt, troostende de vrauwe dat haer niet en soude gheschieden, maer dat den schoenmaker moste gheplunderd worden. Corts naer den seven uren (alleenelyk begost hebbende het spel met soo luttel kinderen), was de straete soo vol, dat mer niet en conde passeren van alle dit ghespuys; alsdan staeter een gheschreeu en ghetier op: *den schoenmaecker, den schoenmaecker.* Ende soo aest worter met een fluytjen gheblasen (dat ooc in alle andere plunderynghen is bevonden te wesen het teecken), daer naer smyten alle deuren ende veynsters

open met hun bylen ende ysere boomen, comen in den winckel, vinden daer een huyt, 't welck een op syn hooft nempt, ende loopter door het volck mede wegh, de leesten ende dierghelycke instrumenten worpen die wech, trecken boven ende beneden; maer alles wech vindende, dat ghemackelyk conde verdraghen worden, beginnen uyt spyt alle andere, tafels, stoelen, bancken, solders, koetsen ende coffers te breken, tot het loot toe van de gote, bringhende met coelen moet ooc stucken op de straete, alwaer sy het vier insteken ende verbranden, in het ghesichte van alle de borghers staende in de wapenen, sonder datter eenen teghen spreeckt, jae eenen schepenen commende met volck, soo aest hy aen het huys quam, riepen die hem volghden, soo hy last gaf van te schieten: *mynheer, wy en willen niet schieten onder borghers ghelyck wy syn*, soo dat den schepenen ooc moste vertrecken om te ontvluchten de steenen.

Steken den huysraet in braut.

Weyghe-ren te schieten.

Alles staende nu in brandt, docht hun dat het vier te groot was ende peryckel voor de andere huysen, soo dat se self water hebben ghenomen ende gheblust.

Wie soude ghelooven of dit was het opset ende besteecksel van een wel verstandich man, ende niet van eene raesende canaillie, want eenen jonghen sittende op den muer van den schoenmaecker, dat t'samen den muer was van de paters Jesuyten, riep nederwaerts aen syne medeghesellen: *sa, mannen, compt op, hier woonen de Jesuyten, laet ons daer in gaen, hier en is niet meer ten besten;* hebben de anderen hier op gheandtwoordt: *wacht u wel van hun te beschaedeghen, wy en hebben daertoe geen ordre; compt af, laet hun in ruste.* Dit is van verscheyden ghehoort, soo van de paters, als van andere borghers die van binnen ghewapent stonden, ontrent de 60, van het magistraet ghesonden om die heeren te bewaeren.

Oorsaecke van dese plunderynghe.

De oorsaecke waerom desen deken soo gheplundert is, soo men meent, is om dat hy eenighe secreten van syn camer soude aen het magistraet veropenbaert hebben, ende niet willen teeckenen met de andere dekens om de briefven af te haelen ende soo voorts.

Het huys synde op dese maniere gheplundert, riepen sy: *Godt lof! dit is ghedaen, laet ons nu gaen naer den backer;* ende siet op den staenden voet dringhen met ghewelt door de ghewapende guldens, loopen recht naer de Luysemaert, by de PP. Augustynen, naer het huys ven den deken van de backers, die sy seyden gelt t'hebben ontfangen van den graef Taxis, om synen vois t'hebben raeckende het postcomptoir ende haelen der briefven. Desen backer, met naemen Martinus Mauwels, woont op eenen hoeck van de straete, alwaer een schoon beelt van Onse Lieve Vrauwe vooren hanght met eenen ghelasen lanterne met een brandende kersse. Zy worpen al de veynsters uyt, de deuren open, breken ende nemen al watter was, sonder nochtans te raecken het voornoemt beelt ofte lanterne, want desen moet onderhouden worden by gheheel de ghebuerte.

Plunderen den backer.

Alhier heeft de gulde wat beter syn debvoir ghedaen, want soo aest sy hier quaemen, hebben eenen doodt gheschoten, ende veel ghequetst, door hetwelck scheen dat den moet wat verslapte, t'samen met soo ghedurich roepen ende loopen diep in den nacht, die hun, alles geschonden laetende, heeft doen vertrecken.

Schieten eenen doodt.

Wie en sal my hier niet toestaen ofte de suspicie is ghefondeert dat dit alles geschiede door het beleyt van een hooft, ende niet door hun eyghen bestieren, want op een woort dat op de Maert ghegheven wiert van eenen langhen man, segghende: *soeckt schoenen,* loopen van de Maert naer den schoenmaecker, van daer naer den backer op een woort dat se hooren: *draeyt den meulen.*

In den selven nacht alles wesende tot den backers ghedaen, commen weder, voor by de Jesuyten, naer de Keyserstraete, naer het huys van den pensionnaris Broeckhoven, die seer in den aet was, om dat sy suspiceerden niet wel hun proces en hadde tot Brussel vervolght. Maer nievers en is't het eeter voor hun gheweest als hier; want soo sy hier quaemen, daer stont eenen capiteyn met syn wacht, ende ontrent de 14 mannen binnen het huys, die soo aest sy de ghelasen begosten te breken, hebbende daer onder geschoten, soo datter gheweest syn, die bekennen dat se ghelost hebben een alleen tot twaelf mael toe, altyt met dry coghelen: hoe veel hier nochtans van dese plunderaers syn ghebleven, blyft stil, want soo sy saeghen dat se van binnen soo sterck schoten, ende veel ghequetst wierden, sleepten met hun de ghequetste, ende en deden aen dit huys geen meerder schaede, als ghetoont t'hebben hun begeerte, die hun wel betaelt wiert. Van hier loopen se naer het huys van den Marckgrave, maer sonder schade te doen; mits sy alles wel beset vonden. Soo dat dit spel duerde tot naer den middernacht, luydende alleen de clocke tot den alf elfven. De borghers niet voorder connende, syn vertrocken naer huys ten vyf uren, alswanneer de plunderaers al verjaeght waeren.

Loopen naer het huys van Broeckhoven.

Loopen naer den Marckgrave.

Maer den gherusten en is niet langher gherust, dan als't den ongherusten en ghelieft. Alle dese plunderynghen hadden aen dese fielen wel bevallen, jae deden dit liever als wercken ofte te bruyloft gaen: daerom ontrent den acht uren 's morghens beghinnen sy weder te vergaderen, ende hun tot het plunderen te bereyden. De straeten waeren doodt, ende soo veel te schrommigher over deselve te passeren, om dat men daer niemant en vont, als van dese fielen. De goede borghers rusten, de gheestelycke oversten met den deken (want den bisschop

8 October

De gheestelycke gaen naer Brussel.

was al vertrocken) treeken naer Brussel, om den marcquys te verwillighen tot accomodement, maer de quaede waeren wacker, commen op den Cauwenberch by het baginhof, roepende : *den geelgieter, den geelgieter.*

Desen dagh hebbe ik selve het beginsel van dese plunderynghe ghesien, die wederom begost, niet meer als met 6 à 8 cleyne jonghers, met steenen in de handt, roepende als vooren : *ha! ha! ha!* Dan sagh ick vrauwen comen met faillien ende ooc sonder, dan mans met mantels ende ooc sonder, jae op een ure tyts waerender wel 2000 vergadert, die al riepen aen malcanderen waer moeten wy nu gaen? waer is't te doen? ende andtworden : *naer den geelgieter.* Een wasser die riep : *courayge, mannen, noch seven huysen, dan is ons peyl van daeghe ghedaen.*

De clocke wort ghetrocken.

De clocke wiert weder ghetrocken ontrent den acht uren, maer alsoo ick daer ontrent was, en compareerde niemant voor den negen uren : jae dan noch seer weynighe, want de vrauwen riepen hier, ons mans en sullen niet commen; hoe, meynen de heeren hun altyt te doen waecken? hoe sullen wy den cost cryghen met onse kinderen als hy niet en werckt? Niet sonder reden voorwaer, want dit spel te lanck duerde voor het goet aerm volck, sonder apparentie van beternisse. Daerentusschen het huys van den deken van de geelgieters, met naemen François Rubbens, wiert al berooft ende ghebroken, eer datter ymant tot hulpe quam.

François Rubbens, den geelgieter, wort ghe-plundert.

Mynheer van Berchem, afgegaen buyten-borghmeester, quam selve corts naer den 9 uren met ontrent de 60 mannen wel ghemonteert ende gheresolveert, al voluntaire, die terstont van nog 40 borghers wiert versterckt. Met desen hoop treckt hy de Paddegracht af, naer het huys, maer eer alderstont hy den Paddengracht was ghepasseert, wasser eenen schipper die wilde passeeren

door hun ghelit: hy wort belast hem te retireren tot twee à dry mael, dan met den capiteyn, mynheer van Berchem, spottende, jae dreyghende, gheeft last dat men schieten soude, 'twelcke mynheer De Man, schepenen, dede ende trefte hem recht in het herte met dry coghelen, soo dat hy ter aerden doodt viel. Sy laeten hem ligghen ende trecken voort, commen ter plaetse, roept terstont: *sa, mannen, die syn leven lief heeft, die vertreckt van hier.* Hier sagh men wat het aenleyden van eenen cloecken capiteyn vermach met een cleynen hoop volcx gheresolveert of te sterfven ofte te winnen. De plunderaers synde sonder ghetal, hy niet meer als 100 sterck, cryght eene openynghe in de straete tot aen het huys, ende soo de guldens aenquamen, verjoeghen lichtelyck al dier waeren. In't wechgaen dreyghden voor een noenmael ende avontmael noch verscheyde huysen. **Eenen doodt.**

Ondertusschen de capiteynen ende wyckmeesters siende dat dit spel bleef duren, ende dat het volck niet meer en wilde comen waecken, hebben onder een eene requeste ghestipuleert, ende aen het magistraet versocht dat se hier in souden willen voorsien, naementlyck alsoo de saecke niet en stont tot beternisse, maer tot aerghernisse, mits veel van de aerme luyden, die niet winnen en conden ofte niet wercken, hun by desen hoop voeghende, biddende daerom dat d'heeren gheliefden regard te nemen op dese naervolghende vraeghe : 1.° Dat men allé de aerme luyden souden betaelen die quaemen waecken onder hun. 2.° Dat men wacht soude stellen op alle de hoecken van de straeten. 3.° Dat me niemant en soude laeten passeren. 4.° Dat men geen kinders en soude laeten comen op de straete, enz. **Versoeck van de wyckmeesters.**

Op dese requeste is ghevolght dese ordonnancie die ten selven daeghe wiert gheplackt ende vercondicht: **Placaet.**

1.° Dat alle de borghers die hun souden begheven om

te waecken onder eenen capiteyn ofte wyckmeester, ontfanghen souden eenen gulden daechs.

2.° Dat op alle de hoecken van de straeten wacht soude worden ghestelt met de ketenen ghespannen.

3.° Dat alle borghers hun kinderen souden t'huys houden, ofte waer 't dat se bevonden wierden t'samen te spelen ofte te jocken, dat me hun schieten ofte steken soude.

4.° Dat geen vrauwen op de straeten comen en souden.

5.° Dat me geen scholen ofte vergaderynghen en soude houden, ofte die men op de straete soude vinden, souden ghevanghen worden ende verhaelt op de meesters ofte meesterssen.

6.° Dat men niet schieten en soude dan met scherp ende als 't noodt was.

7.° Dat een ygelyck met syn gheweir moste verschynen soo aest den trommel ofte clocke wiert ghehoort, laetende t'huys de vrauwen en kinderen, ende waer 't datter eenighe vergaderynghen geschiede, dat mer onder soude schieten, sonder datter eenich verhael op sal wesen van die het ghedaen heeft, jae ter contrarie, sal bovendien noch worden gheloont van het magistraet.

8.° Dat een yghelyck gheheel den nacht sal licht uytsteken op de peyne van vi guldens.

Ander placaet. Ontrent den avont wierter noch een ander placaet vercondicht, dat alle de vremdelynghen die hier geen jaer domicilie en hadden ghehadt, ofte niet en waeren in den cost, op peyne van den hals mosten uyt de stadt vertrecken door de waterpoorte, die daer toe wiert gheopent.

Daer worden peerden-ruyters opghenomen. Ten selven daeghe wierter ghemaeckt een regiment peerden, sterck 260 mannen, bedeelt in vier compagnien, meest van de principaelste van de stadt, nochtans ooc van anderen die gelt trocken. Dese reden dach ende nacht de stadt ront, ende aldaer sy den minsten troep volckx vergadert vonden, deden se retireren, ofte die sulcx

weygherden schoten die omverre. Aen dese voorwaer is de stadt wel grootelyck verbonden, want hun meest toe te schryfven is datter niet voorders en is gheschiet, behalfvens de goede reglementen van daeghe by het magistraet vercondicht, welcke soo stricktelyk wierden onderhouden dat se selve overal de gheestelyckheyt ghevanghen hielden die sy op de straeten vonden, sonder het woort te connen gheven, tot dat sy altyt het advys aen de heeren hadden ghedaen. Jae als ymant met het woort in synen wyck passeerde, commende in eenen anderen, most daer weder styl staen.

Behalfvens dese ruyters naemen se noch 1500 voetknechten op voor 15 stuvers 's daeghs die de borgherye wat souden in het waecken solageeren. **Ende ooc voet-volck.**

Op den avont soo nu alle de guldens ende wycken stonden in de wapenen, is den heer Merckgraefve met sommighe borghers ghegaen in eenen wyck, alwaer hy den capiteyn met syn volck vindende, heeft uyt den hoop eenen met den cop ghevat, segghende : *dit is mynen ghevanghenen;* waer teghen den capiteyn hem wilde stellen, dan alsoo by ghevalle de andere patroillien daer passeerden, syn den Merckgraef ter hulpe ghecommen ende den ghevanghenen mede ghenomen. Waer over, als ooc om andere cloecke feyten in dese tumulte, den voornoemden heer wonder van kloeckheyt ghepresen wort, beneffens den heer van Berchem ende mynheer De Man schepenen, met een sekeren Harttop, enghelsman, capiteyn van een van dese compagnien ruyters, met synen lieutenant, mynheer Bruynincx. **Lof van sommighe.**

De reste van desen dach ende nacht is overghebrocht met te doen eenighe huyssoeckynghen, ende andere te vanghen, ghelyck ooc de twee naervolghende daeghen, den 9 ende 10. Den 9 deser wierdender van de ghevanghenen over op het Vlaemsch Hooft ghestelt over de 150, **9 October**

aen welcke wiert gheseyt waer 't dat se wederquaemen in de stadt, dat me hun in de poorte ophanghen soude, men gaf se broot met eenen schellynck, ende alsoo wierden die versonden, maer daer men wat meer op te segghen vont, wierden op het ghevanghenhuys ghestelt.

Ghevanghen. Onder dese ghevanghenen was eenen van de conspirateurs, die het woort in verscheyden huysen te plunderen hadde ghegheven, namentlyck in het plunderen van den schoenmaecker ende backer, segghende: *draeyt den meulen,* als vorseyt. By eenen anderen wiert ghevonden een briefken waerop stonden 11 huysen die gheplundert mosten worden. In een derde huys wierden ghevanghen vier vrauwen die een bedde ghestolen hadden in het huys van den borghmeester; 'twelck hun de wacht dede draeghen, elck met een eynde, voor hun, tot op het stadthuys toe onder het gheroep van hondert injurien.

Amonitie voor het casteel. Ontrent den noen quam in't casteel een schip met bomben, grenaden, cruyt ende loot, dat veele van de stadt wonder achterduncken dede hebben.

10 Octob. De porteghiesen gaen naer Brussel. Den 10 naer den noen vertrocken van hier naer Brussel veel Italiaensche ende Porteghiesche assentisten, aen de welcke uyt Spaignien was overghemaeckt een millioen om te tellen aen den marcquys de Caracena, dan alsoo sy eerst wilden versekert wesen dat de natien niet en souden hebben te lyden in alle dese troebelen, jae voor hun huysen versekert wesen, trocken sy naer Brussel om den marcquys te bidden voor een accommodement, ofte andersins, dat se dese stadt souden verlaeten, tot groote schaede van hun, ende van de stadt, jae ooc van den coninck; daerom wiert betraut, dat door hun voorspraecke met die van de gheestelyckeyt favorabel advys overcommen soude.

Den 9, 10 ende 11 wierdender sommighe poorten van de stadt openghedaen eenighen tyt op den dagh. Alswanneer met honderden van de principaelste met hun

familien vluchten naer andere steden. 't Was nochtans verboden geen coffers ofte goet uyt te laeten, maer het en wiert soo wel niet onderhouden als de voorgaende placaten, want icker met honderden hebbe sien uytvoeren, noch min noch meer, als op een prochie niet besloten, vluchtende voor het toecommende legher. Men vlucht.

Dat den 8.en deser gheschiet is ende door verghetentheyt ghepasseert, dunckt my nochtans weerdich om te verhaelen. Daer quam een kindt van ontrent de 11 jaeren in eenen wynckel in de langhe Meirstraete ofte daer ontrent, om te coopen voor twee ooten leckercoecke. Als de vrauwe het kindt bestelt hadde, vraeghet van de vrauwe: ***moeyerken, waer plundert men nu?*** De vrauwe verbaest ende ghestoort over sulcke vraeghe, wilt het kindt smyten, dan, haer beter bedunckende, gaet het kindt ondervraeghen om te sien of het wel verstont wat plunderen was; sy vraegt dan: manneken, waerom vraeght ghy dat; het kindt andtwoort: ***myn moeder light te bedde, sy en can niet comen, daerom heeft sy my ghesonden ende belast dat ick wat mede soude bringhen.*** Historie.

Den 10.en liet den eerweerdighen heere Bisschop uytgaen eene bulle in dewelcke hy instelde eenen bidtdach van dry daeghen, te weten den 12, 13 en 14 8.ber, tot eendrachtigheyt ende goet succes van dese saecke; belastende dat dese dry daeghen in alle de kercken van de stadt het H. Sacrament soude worden uytghestelt, met solemneele diensten, van sermoenen, van ghesonghen missen, van loven ende soo voorst, op dat het volck meer verweckt soude worden tot devotie, verleende aen een yder 40 daeghen aflaet alle daeghe, die de selve daeghen bidden souden voor de vervoorderynghe van dese saecke. Den aflaet.

Op desen dach synder meer ghevlucht uyt de stadt, 11 Octob.
als oyt te voorent, vreesende voor nieuwe plunderynghen

Breeden-raedt. ende beroerten, ende ontrent den avont is 't breeden-raedt gheweest op eenighe advysen van Brussel afghesonden door hun ghedeputeerde.

12 Octob. Breeden-raedt. Welcken breeden-raedt den 12 's morghens weder is ernomen, in den welcke eene requeste beworpen wierd om te leveren in handen van den marcquys, mits de requeste ghepresenteert door de ghedeputeerde met de gheestelycheyt vertrocken was, tot den raedt van Brabant versonden, die bleef by syn eerste opinie dat hun sententie moste worden volbrocht, aleer sy naer yet anders wilden hooren, waerom den marcquys, beweeght door soo meenichte tusschenspreken, heeft hun blydelyck ende noyt beleefdelycker ontfanghende, gheseyt dat se een nieu requeste souden aen hem presenteren met oodtmoedicheyt, ende dat hy de saecke soude soecken by te legghen: die van daeghe af is ghesonden door Adriaen Kersavont, Beselaer ende den advocaet De Decker, naer welcke andtwoorde met groot verlanghen ende goede hope wiert ghewacht. Blyfvende noch tot Brussel de gheestelycke heeren, ende hier de borghers in de wacht, met de schepenen op het stadthuys, dagh ende nacht vergadert: jae is seker dat sy in dese troebelen in acht daeghen quaelyck hun huys ghesien en hebben, soo beherten dese heeren het welvaeren van hun ghemeente ende stadt.

Een nieu requeste.

Het inhout van de voornoemde requeste was: *dat se wel bekenden al te driftich gheprocedeert t'hebben in de affairen van het postcomptoir, ende in het afhaelen van de maele met de briefven, maer dat se sulcx alleenelyck ghedaen hadden om hun privilegien te bewaeren. Bekenden bovendien dat se niet en hadden voldaen aen citatien van den raedt om tot Brussel persoonelyck te compareren, om dat se oordeelden sulcke citatien gheschiet te syn al te lichtveerdicht ende eene soodanighe sententie by ver-*

steecksel ghegheven sonder groot fondament, jae teghen alle recht ende reden, waer uyt alle dese desordres ghesproten syn. Biddende bydien dat syn Excellentie op alles regard nemende, dese desordres gheliefde te vergheten; maer waert nochtans, dat syne Majesteyt yverst in hier door ghequetst waere, dat se bereyt waeren daerover te gheven volcomme satisfactie. Dit was het inhout van de requeste, syn't niet de eyghen woorden 't is emers den sin. Laete een yder oordeel of dese requeste was naer den weynsch van syn Excellentie, die versocht hadde eene requeste van oodtmoedicheyt, op dat hy oorsaecke soude hebben ghevonden van de saecke soecken by te legghen. Met dese requeste worden ghesonden ten een uren naer den noen dry ghedeputeerde van de dekens, met eenen waeghen met vier peerden om noch dien avont tot Brussel te wesen. Ende om dat den inhout van dese requeste niet en soude bekent gheweest syn in de stadt, ofte om dat se soo schoone woorden hadden ghecreghen van syne Excellentie, dunckende dat se nu den magistraet niet meer en hadden van doen, hebben sy de requeste ghemaeckt op hun camer, sonder die aen het magistraet te communiceren.

Desen lanckdurighen handel maeckende dat veele borsen ydel wierden, want hier gheen neeryughe en was, mits geen goet in ofte uytgonck, noch by de borghers yet ghecocht, want al het goet van de cooplieden uyt de winckels ghedurich ghesloten, was ghevlucht, heeft veele aerme lieden doen segghen, jae met de wercken uytwysen, dat se te voorent noyt bepeyst en souden hebben. Want van desen dagh af synder verscheyden wercklieden ghecomen by diveersche hun cooplieden, voor dewelcke sy jaer uyt jaer in wercken, segghende: 't is nu den tyt dat de cooplieden swyghen moeten, ende den werckman mach spreken; ghylieden

dwinght ende praemt ons dicmaels ghenoech, maer nu is 't onsen keer. Sa! gheeft ons nu gelt om te leven, ofte wy weeten wat dat ons te doen staet; andere seyden: ghylieden syt al lanck ryck ghenoech gheweest, elcken duyvel heeft syn maent, ende dierghelycke woorden. Wat sou den coopman doen? Syn ghelt was al ghevlucht, cost hy dese niet payen met belooften, moste syn gelt gaen ontgraven ende gheven dat se vraeghen, want anders vreesden voor gheplundert te worden. Andere en waeren met gelt noch niet te vreden, maer mosten ooc syde hebben al was't dat se van dese noch in hun handen hadden wel om 100, twee ofte dry guldens, soo groot was de stautheyt van het cleyn volck, ende de benautheyt van de goede cooplieden, soo dat de rechtveerdicheyt voor corten tyt van de onrechtveerdicheyt hier verwonnen wiert.

Stautheyt van sommighe.

Niet min en sach men het respect verliesen van de ondersaeten aen oversten. Mynheer Schot, deken van gulde (soo ik meyne), is van den voetboghe, stelde op sintinelle eenen jonghman voor het stadthuys, dat hy absolutelyck weygherde, segghende waert dat daer sintinelle staen moste, dat hy daer selve soude gaen, emers naer veel woorden heeft dit ghedaen. Des anderen 'sdaechs compt mynheer Schot uyt de kercke van Onse Lieve Vrauwe, ontmoetende voor de kercke desen jonghman, die den deken afvraeght, of hy hem wel noch eens soo soude derfven commanderen, ghelyck hy den dach te voorent hadde ghedaen. Schot andtwoort dat jae, als hy wesen sal in syn wacht: sonder voorder woorden den jonghman nempt syn handt, ende slaet hem voor den mondt dat het bloet ten mondt ende neusen uytloopt, doch den voornoemden Schot treckende van leer, klieft hem het hooft, ghevende alsoo aen desen jonghman guldebroeder dat hy verdient hadde, volghens het advys van

de heeren schepenen. Sulcke ende dierghelycke recontres hadden wy alle daeghe, dan, alsoo wy gheen ander meeninghe en hadden dan simpelyck te verhaelen de eyghen saecke van dese dekens ofte hunne consorten, sullen alle ander tusschenghevallen voorbygaen, als hier niet dienstich.

Desen 13.den quaemender weder dry van de Porteghiesen ende eenighe Italiaenen, alhoewel sy seer secretelyck bewaerden wat sy tot Brussel ghedaen hadden: doch gaeven ghenoech te kennen wat sy van dese saecke hopten, mits sy hun gelt ende goet secretelyck vluchten naer het casteel: dat onder andere verresiende cooplieden soo grooten achterduncken gaf, dat se den selven wech ingonghen, alleenelyck hebbende het fondament van de suspicie. 13 Octob. Somighe Porteghiesen comen t'huys.

Op den avont was het nacht-raedt, ende s'nachts ten thien uren en half wiert het magistraet vergadert om briefven aen hetselve commende van Brussel, in dewelcke stonden dese twee propositien, die aen de dekens mosten ghecommuniceert worden:

Eerst: *of de dekens hun begherden te houden aen de sententie by den Raede van Brabant ghegheven den tweeden december* 1658. Welcke was dat de stadt geen posten en vermochte te doen loopen maer wel boden, sonder hooren ende veranderen van peerden, volghens hun privilegien van de stadt. *Ende of sy wilden comen hier over in conferentie met den graef Tassis, ende in soo verre hun de saecke wierde afghewesen, dat sy daer van soude moghen appelleeren door revisie, middelertyt nochtans blyfvende den voornoemde heer graef in zyne possessie, ende de dekens in hun gheheel.* Ten tweeden, *of het magistraet wilde de kennisse nemen van dese oproerte ende straffen de misdadighe dier souden worden ghevonden?* Waerover groote blydschap ontstont onder het volck, Propositie aen de dekens ghedaen.

roepende de saecke is ghedaen, dat de dekens hadden al wat sy weynschten, soo dat de dekens vergaderden den 14 october op hun camer ende de andere elc op de syne hebben onderteeckent ende aenveert de propositie by den Marcquys ghedaen. Maer alsoo der in de propositie ooc by stont of sy wilden bekennen misdaen te hebben in dese foele ende oproerte, ende daer van te vraeghen verghevenisse, hebben dit letste ghepasseert met dese andtwoorde, segghende: *dat se de sententie van den 2 december aenveerden ende bereet waeren te comen in conferentie, maer wat dese troebelen aengonck dat sy daer van geen oorsaecke en waer, newel de populace.* Dit soo gheteeckent, sonder noch eens yet te toonen aen het magistraet, senden sy den advocaet De Decker, Kersavont ende Beselaer naer Brussel. Ende het magistraet syn andtwoorde, ter anderen, *dat se de justitie tot hun trocken te volbringhen.* Soo dat de ghemeente nu niet anders en verwachte als een gheluckich eynde, overmits de dekens uytstroyden dat se den Marcquys ooc al hadden toeghestaen dat hy hadde ghevraeght, altyt verswygende het bidden van de verghevenisse, daertoe niemant soo welsprekende ghevonden en is, die dese menschen dat heeft connen wys maecken; jae als ymant hun dat raede, was den meesten vyant. t'Was nogtans den eenighen middel van byleghʼ, ende sonder dese kennisse, geenen anderen.

14 Octob.

Hun andtwoorde.

t'Sedert dese beroerten, jae heel dese maendt, en syn de posten van Hollant niet binnen ghecommen, maer hebben hun briefven ghelevert te Schelle by S. Bernaerts, twee mylen van de stadt, op het comptoir van den graef Tassis, tot groot onghemack van den coopman, want als sy hun briefven wilden hebben, mosten wachten tot dat de poorten open gonghen ende dan door expresse doen haelen.

De posten en commen niet in.

Den 15 op den noen isser breeden-raetswys ghesloten ende ghepubliceert een ghebodt: dat, denwelcken sal connen aenbringhen aen het magistraet eenen die geldt soude hebben ontfanghen van den graef Tassis voor het uytcoopen van synen vois ofte andersins, sal van het magistraet vereert worden met de somme van IIII c guldens, jae waert dat den aenbringher selve plichtich waere, soude, boven de voors. somme, noch de gratie ghenieten. 15 Octob. Placaet.

Desen avont quam in de stadt den schoenmaecker voornoemt Jacques Mathysen, 't welck de kinderen gewaerwordende, hebben naer hem met honderden gheloopen, bespot, ghedreyght ende duysent injurien aenghedaen, jae, wesende in een herberghe, heeft den weert hem moeten bidden om te vertrecken, alsoo hy vreesde voor syn huys, om dat hy daer quam logieren, soo dat hy weder ghenoodtsaeckt was te gaen van daer hy ghecommen was. Soo groot was den haet teghens die, dewelcke niet ghespannen en hadden met de andere dekens. Den schoenmaecker compt in stadt, gaet daer uyt.

Den heer marckgraef, met naemen Jo.r Anthone Vereycken, heeftder desen dach noch vier uyt huys ghehaelt ende op de ghevanghenisse gestelt, onder welcke een was die over hem hadde vyf scheuten, die te voorent langhen tyt ghesocht was om dese reden. Alsoo hy vont datter nietmant en hadde connen passeren over de straeten sonder het woort te gheven, heeft ghenomen een roer ende hem met het selve gheplant op eenen hoeck van de straete tot dat de patroillien aenquamen, van dewelcke hy het woort afvraeghde: sy hem aensiende voor eenen van de wachte ende voor een sintinelle (ooc in 't midden van den dagh), gaven het woort, 't welck hy nu hebbende, is soo valschelyck overal naer syne maets ghegaen. Welcke actie voorwaer, indien sy waer is, soude hem wel dier betaelt worden. 4 ghevanghen.

16 Octob. De wachten, soo te voet, als te peerde, staende noch in posture op alle straeten, met alle de winckels toe, is den 16.en deser in de stadt eenen roep ghecomen onder het volck, jae soo sterck, datter ooc gheloove wiert aen ghegheven van sommighe, den roep was dat den dief die ghehanghen was op het ghalghevelt den 27.sten september ghepasseert, onnoosel was verwesen ter doodt, om dat hy hadde ghestolen twee peerden, een van dewelcke weerdich 200 guldens hy vercocht hadde voor 16 schellynghen, het ander weerdich 24 ponden grooten, gegeven hadde voor seven schellynghen, waeruyt ghenoegh bleeck, dat hy simpel was gheweest, volghens de attestatien die syn vader ende moeder van daeghe bringhende van Berghen-op-Soom (alwaer sy woonden), soo dat Godt in desen persoon begon mirakel te doen, om dese syne onnooselheyt te bevestighen: want naer dat hy nu soo lanck daer hadde ghehanghen, hadde hy ghisteravont soo begost te bloeyen uyt den neuse ende mont, dat heel syn hemde vol was, jae nog ghedurelyck lancxst de beenen afdrupte op de aerde, 't welck een seker teecken was van onnooselheyt. Bovendien hadde de slincke hant, caecke ende been soo jeughdich al of het leefde. Dat meer is, sommighe riepen dat se hem dicwils desen morghent sien opheffen hadden syn handt, dat stekende aen synen mont. Alle dese circumstantien soo wel ghecoleurt, hebben ghemaeckt ende veroorsaeckt dat het volck, soo groot als cleyn, tot dit versiert miraeckel buyten gheloopen is van 's morghens vroech in sulcker menichte, dat de stadt heel ydel was, ende soo dicht lancxst de straeten buyten tot op het galghevelt, dat men geen aerde quaelyck en sach. Daer van ick ghetuyghe gheven can, mits ick op den wech van Mechelen synde, daer lanxst ghepasseert ben, ende alles ghesien.

Ondertusschen den magistraet vreesende dat onder desen roep wel noch een ander spel schuylde, hebben

alle de poorten van de stadt doen sluyten ende van binnen beset met veel volck, recommandeerende dat de cavaillerye ghedurich aen de poorten draeyen souden. Ende voor niet sonder reden, want soo corts daer naer eenen ghevanghen wiert, gaf t'samen te kennen dat dit miraeckel versiert was van hun om dat de canaillie daer soude commen vergaderen, ende alsdan ontrent den avont door dry poorten incomende, te weten de Roopoorte, Kiddorppoorte en S.t Joorispoorte, op eenen ooghenblick het huys van mevrau Roelants postcomptoir aenvallen ende plunderen souden, aleer de guldens in de wapens souden daer hebben connen wesen: maer het sluyten van de poorten heeft hun opset wederhouden, ende tsedert de borghers altyt wel doen passen op hun gheweir ende wacht.

Aenslach mislukt.

Ontrent den avont wierdender dry corps van volck ghemaeckt, een by de abdye van S.t Michiels, de tweede voor het professiehuys van de PP. Jesuyten ende het derde ontrent de Schoenmaeckers-maert, sterck boven de 2000 mannen, welcke heel den nacht huyssoeckynghe hebben ghedaen, opbrynghende veele ghevanghenen. Wy verstonden ooc ontrent den 4 uren datter tot Santvliet, Lier, Mechelen, Herrentalst ende Dermonde volck was ghecommen, sonder nochtans te duncken dat se hier souden commen, al was 't dat wy wisten dat desen dach oock volck in 't casteel ghearriveert was. Des anderen daechs commender twee briefven van Brussel, hier staende folio 11 ende 12 (1).

De soldaten comen in de omligghende steden.

Den 17.den in 't midden van den dagh wierter eenen ghevanghen op de straeten, ende op het stadthuys ghebracht. 17 Octob.

Hedent verstonden wy ooc wat claerder datter veele

---

(1) Folio 11 ende 12 van het boekjen: *Acten van accommodement*, enz., dat, zoo als wy in de inleiding gezegd hebben, te samen met het Handschrift ingebonden is.

troepen overghestelt waeren aen het Hellegat, treckende cleyn Brabant in. Wy saeghen bovendien dat alle de Porteghiesen ende Italiaensche assentisten waeren of buyten de stadt of in 't casteel, door welcke twee redenen in de stadt opstont een wondere beroerte, die ontrent den 10 uren 's morghens noch vermeert wiert door eenen brief van Brussel commende van eenen van de ghedeputeerde dekens aen syne vrauwe, waerin stont, dat se by den heer Marcquys waeren gheweest om de letste antwoorde op hun requeste, ende voor antwoorde ghegheven hadde, dat hun requeste was ghedepescheert ende ghelevert in handen van mynheer Ghindertaelen, secretaris van staete, dat se binnen Antwerpen wesen soude desen avont ofte in den nacht. Waert saecken, schreef hy, datter in de andtwoorde wat goets was, 't is seker dat den Marcquys ons dit wel selve soude gheseyt hebben, daerom, voegde hy daer by, ick beginne quaet vermoeden in de saecke te cryghen.

Men vlucht.

De oorsaecke.

Ende of hy quaelyck gheraeden heeft sal blycken uyt dat hier volgt. Ontrent den noen cryghen sy hun andtwoorde, maer ghesloten, belastende die ghesloten te leveren in handen van het magistraet, die deselve moste openen ende lesen in de teghenwoordicheyt van de dry litten. Hiermede commen se binnen Antwerpen ontrent den 9 uren t'savons, maer de briefven en wierden voor den anderen dagh vroegh niet gheopent: sonder twyffel om dat het magistraet wel wiste wat er in stont ende desen nacht passeren moste. De andtwoorde was: *dat de dekens hun souden hebben te reguleren naer rechte ende dien wech in gaen.*

Andtwoorde op hun requeste.

18 Octob.

In den nacht quam al dat volck van Lier, Mechelen, Herrentalst ende van het Hellegat vóór de stadt, soo dat wy ons 's morghens beleghert vonden, alle de poorten met cavaillerye beset, als ooc het Vlaemsch-Hooft, ende

Het leger compt voor de stadt.

de Schelde, want het oorloochschip altyt vóór de stadt ligghende, was voor de maré gaen ligghen om geen schepen te laeten afcomen ofte opcomen; alle de forten waeren vol. Jae ontrent den seven uren 's morghens, alsoo de heu van Brussel ende Basrode meynden te passeren voor het casteel, wierden met vier stucken cannons met eenighe schaede soo ghegroet, dat se weder naer de stadt keeren mosten. Schieten op de heu.

Wat souden wy hier doen? goeden raedt moester ghenomen worden. Sommighe ghebanne dekens vluchten langhst het water uyt de stadt. De borghers comende in de wapenen, de cavaillerye ryt om, de ketens worden ghespannen, de poorten van binnen wel beset. Een yder sucht ende weent, elck peyst op syn conscientie, ende, wat hy can, versteeckt dat by de gheestelycken, met een woort gheseyt, dit was noch den droefsten dagh van al. Den heer Marcquys selve met de hertoghen van Jorcq, Glossetter, de heeren prince van Condé, de Lignie, de ambassadeurs Cardenas ende Gammarra ende heel het hof, met somighe andere, commen ooc in 't casteel ontrent den half neghenen, voor den noen. Een manifest van syne compste met volck compter uyt, 't welck autentickelyck hier volgt fol. 5 *et seqq.*, in 't eynde van dit boeckxken (1). De dekens vluchten. Den Marcquys comt in 't casteel.

Den heer Marcquys en was soo haest niet ghecommen ofte het magistraet, volghens hun debvoir, gaen hem het respect bewysen, met offer van hunnen dienst, daer toe sy syn Excellentie versochten: op 't welck den Marcquys andtwoorde dat hy begeerde dat de heeren souden op den voet gaen by alle de gheestelyckheyt, hun uyt synen naem versekerende, datter aen de stadt geen schade Het magistraet gaet hem groeten.

---

(1) De schryver bedoelt het boekjen: *Acten van Accommodement*, alwaer dit manifest op bl. 5 voorkomt. Men zie de vorige aenteekening.

door syn volck geschiên en soude, bydien niet vreesen; biddende dat sy dit wilden ooc aen hunne vrienden te kennen gheven, om dat de benautheyt van soo veel goede ende onnoosele mochte wechghenomen worden, emers verminderen, die sekerlyck soo groot was dat elck syn kinderen, naementlyck de dochters berghden in de cloosters. Den heer Valckenisse doende het woort, in de plaetse van den pensionaris Broechoven tot Brussel wesende met den bisschop ende Halmale, heeft syn Excellentie sulcx belooft te doen. Soo dat de schepenen overal in de cloosters dese waerschoudynghe doende, hebben t'samen versocht dat sy oock by de vrienden sulcx vercondighen souden, te weten: *dat syn Excellentie met syn troepen daer was ghecommen alleenelyck om te straffen de oproerders ende de goede te beschermen.* Den Marcquys vraeghde naer de ghebannen, maer men andtwoorde dat se vertrocken waeren.

Reden waerom den Marcquys comt.

't Waeren sekerlyck schoone woorden ende beloften, maer niet soo crachtich by veele ofte maeckten ander sluytredenen, te meer sy saeghen dat alle uren voor de stadt, gheheel dien dagh ende nacht versche troepen quaemen ront de stadt, soo dat men sekerlyck hielt datter dan byeenvergadert waeren over de 14,000 mannen met al hun bagayge, maeckende bracken al of sy quaemen tot een formeel belegh. Alle de troepen passeerden voorby onse wallen, commende van Schelle naer Borgherhout, waer de prince de Lingnie syn quartier hadde, laetende op den Kiel de engelsche ende iersche troepen, ende soo voorts.

Is nacht-raet.

Omtrent den neghen uren was het nacht-raet (want van nu af en hebben sy geenen breeden-raedt meer ghehouden), maer elck stellende syn opinie op syn camer, gaefven die over aen het magistraet. In desen nacht-raedt stont te delibereren wat men moste andtwoorden op de

propositie van den Marcquys, *dat hun de dekens mosten reguleren naer rechte.* Dan de resolutie hiervan is voor desen dagh secreet ghebleven mits sy elckanderen op eedt daertoe verbonden. Het magistraet hierentusschen gonck naer het casteel gedurelyck, maer niemant en compareerde daer van de dekens. Ende alsoo mynheer Tucher, ghedeputeert van het magistraet aen den Marcquys om eenigh raport te doen, ghegaen was, heeft aen Tucher gheseyt: *dat hy seer verwondert was dat de dekens soo lanck vertoefden van op syn voorwerp te andtwoorden; dat hy hun segghen soude dat se niet langher wachten en souden, ende hun niet laeten voorstaen van de authoritheyt voorder ende langher te quetsen van den coninck, ofte dat hy op ander middel daerin voorsien soude, waertoe hy ghecomen was.* Last van den Marcquys.

Van al dit den voornoemden Tucher doende pertinent raport, daer byvoeghende dat den Marcquys niet eer en soude vertrecken, alvooren hy de sententie van den 2.den decembris 1658 in 't werck ghestelt hadde, ende ses à acht van de oproerders deser tumulte met de doodt ghestraft; hebben de dekens soo verslaghen ghewoorden dat se door dit raport meer syn beweeght gheworden als door alle andere middelen, want daer sy te voorent noyt en hadden willen bekennen hun fauten, veel min pardon vraeghen, hebben dese requeste ghestelt ende onderteeckent overghegheven aen den Marcquys ontrent den 6 uren t'savons. Dit synde hun eyghen woorden: Raport aen de Dekens.

A son Excellence.

Remonstrent en toute soubmission et humilité, les doyens et gens de mestier de la ville d'Anvers, representants un des trois membres d'icelle ville, qu'ils sont touts prets de révérer absolument les sentences du 2 *de décembre* 1658 *et du* 25 *d'aougst dernier, afin de donner à vostre* Versoecken gracie.

Excellence tout contemptement et satisfaction et de montrer qu'ils sont et demeureront très-fidels et très-loyaux subjects et vasseaulx de sa Majesté, et qu'ils aymeront mieux de consacrer leurs biens, vies et enfans au service d'icelle, que de luy donner occasion de doubter de leur sincerité et loyal zèle à son service, comme ils ont toujours monstré durant les dernières guerres. Parmy quoy ils supplient en toute humilité, qui se puisse imaginer, que vostre Excellence, suivant sa debonnaireté naturelle, soit servy de pardonner les defauts cydevant commises, les quelles ils sentent jusques l'intime de leurs âmes, et à cause des quelles ils se prosternent aux pieds de vostre Excellence, afin que non obstant icelles, il luy plaise restablir et rendre à ladicte ville son entier respos et tranquillité.

Met dese requeste syn sy vergheseltschapt met mynheer Tucher, als schepenen, ende eenighe van de dekens, die niet en waeren ghebannen (want de ghebannen hun secretelyck uyt de stadt ghemaeckt hadden, ofte hier noch schuylden by vrienden, ghelyck onder ander den deken ...... Filon (1) by de PP. Minnebroeders, die met hun cleederen is alleenelyck vertrocken den 24.en october), ghegaen by den Marcquys ontrent den ses uren, ende hem daer te voetvallende ghepresenteert versoeckende de gracie, sy bleven daer tot ontrent den 9 uren t'savons, alleenelyck voor andtwoorde cryghende dat se des anderen daechs wederkomen souden, dat hy middelertyt op de saecken letten soude.

Filon vertreckt in minnebroers cleederen

De gulden bleven heel desen nacht op de wacht voor het stadthuys, doende goede patroillie met de cavaillerye, die des anderen daechs is afghedanckt, om te beletten meer quaet datter mochte uytcommen, in 't rencontreren

De cavaillerye wort afgedanckt.

---

(1) De voornaem van desen deken is in het handschrift opengelaten. In het gedrukte vonnis wordt hy Anthoni Felon, en niet Filon, genoemd.

van andere cavailliers van buyten in de stadt commende, dewelcke buyten, namentlyck op Kiel, Burgherhout ende Mercksem wonderlyck gheleeft hebben, soo in alles te plunderen, rantsonneren, schoffieren der vrauwen ende berooven der capellen, daer sy nochtans geen ghebreck lyden en conden, want alle de boeren waeren t'huys ende ooc de borghers van Burgherhout met allen hun meubelen, want sy soo onverwacht quaemen datter niet eenen van ghedroomt en hadde. De soldaten doen buyten groot quaet.

Den 19 wesende sondach is de Roodepoorte voor een ure twee of dry gheopent, ende wel beset met volck, om dat de cooplieden van de ossen, ligghende met al hun beesten in de weyen onder het fort, seer aendronghen om binnen te moghen commen, om alsoo de vreese ooc te ontgaen, dat se van de soldaeten niet en souden ghenomen worden, niet jeghenstaende sy goede garde hadden. Met dese ossen wilde binnen comen een carre van eenen mulder, maer nu wesende aen de barryere, wiert van eenen soldaet aenghetast, deselve willende plunderen, wiert van een van wacht van onse borghers doodt ghe-schoten, behalven noch eenen anderen yrschen lieutenant-cornel op het Kiel. 19 Octob. De borghers schieten der twee doodt.

De heeren van het magistraet, volghens de ordre van den Marcquys, quaemen om andtwoorde, beneffens de dekens, ontrent den 9 uren, maer alsoo den Marcquys besich was om op Spaignien te schryfven, wierden tot op den 4 uren naer den noen versonden, alswanneer sy oock gheen ander bescheet en creghen dan dat den Marcquys soo lanck soude wachten van hun oodtmoedighe requeste te beantwoorden als 't hem soude goedt duncken, aenghesien de dekens hem daerin hadden voorenghegaen, toeffende seven daeghen van te andtwoorden op syn vraeghe. De reden nochtans was (soo ick daer naer verstaen hebbe) dat hy verwachte naer den president Gaen om andtwoorde. Worden versonden.

ende raeden van Brabant, met sommige van den raedt van staeten, om eerst hun advys hierover te hooren, niet willende stellen, sonder alles te voorent rypelyck te hebben overleyt, welcke heeren desen avont ghecommen syn met den cancelier, procureur-generael ende sommighe ministers van het hof.

De raetsheeren van Brabant arriveren

Ontrent den een uren wierden alle de oversten van de gheestelyckheyt versocht van mynheer ...... (1), deken van Onse Lieve Vrauwe kercke, ten eynde sy in syn huys souden ghelieven te vergaderen, om te sien hoe sy hun best met dese saecke moeyen souden, om te verbidden, indien het moghelyck waere. Hier dan commende heeft den voornoemden deken dese heeren soecken te induceren, ten fyne sy ghesaemdelyck den Marcquys souden gaen vinden, ende bidden voor de dekens, op dat de saecke in 't vriendelyck mochte worden bygheleyt. Maer een van de vergaderde oversten opstaende, heeft den deken afghevraeght uyt wiens naem sy daer gaen souden, want wel is waer, seyde hy, dat wy naer Brussel syn ghegaen by den Marcquys, om te bidden voor accommodement ende dat we daer waren met den danck van het magistraet, nochtans geensins van de dekens; jae ter contrarien hebben ons naergheropen dat me ons niet en hadden te moeyen met hun affairen, dat me beter t'huys souden ghebleven hebben, 't welcke ons van den Marcquys is verweten, emers ghenoech is te kennen ghegheven, soo dat wy daer soo lanck syn gheweest sonder vrucht ende danck. Maer sy verstonden, alvooren sy noch eens wilden gaen, te weten uyt wiens naem den deken dese propositie dede. Soo dat dese conferentie wiert op den vier uren verstelt, jae deselve wedercommende, en

De gheestelycken vergaderen.

Weygheren te gaen.

(1) De naem van den deken is in het handschrift opengelaten; het was destyds Henricus Teller.

wierden niet meer voldaen als ten een ure. Waerom sy oock sonder dit toetestaen vertrocken syn.

Sonder twyffelen dese andtwoorde van de vergaderynghe is ter ooren ghecommen aen de dekens, dat de gheestelyckheyt twyffelde oft hun aenghenaem soude gheweest syn dat se den Marcquys andermael souden aensocht hebben tot favorabel apostille op de requeste ende versoeck van de dekens ende mannen van ambachten deser stadt; want des anderen daechs, wesende den 20, syn de ghecommitteerde van de dekens Kersavont met syn consorten by sommighe oversten van de gheestelyckheyt ghecommen, biddende dat se niet en souden twyffelen ofte sy en souden eene aenghenaeme saecke doen, jae maecken dat de dekens (uyt wiens naeme sy dit quaemen versoecken), altyt aen dese heeren verbonden souden blyfven, by soo verre sy haer gheweerdichden dese saecke ter herten te nemen, daeraen de ruste der stadt ende welvaren van soo meenichte borgheren gheleghen was. Hun versekerende dat het de dekens toestaen ende advoueren sullen al 't welck sy by den heer Marcquys sullen doen. Bovendien, dat se mochten versekert wesen van al het ghone sy hen door hun laetste requeste vertoont hadden, daerop sy versochten syne gratie.

20 Octob.

Worden nu ghebeden.

Dese aensoeckynghe met sulckdanighe beden ende beloften heeft de gheestelycken weder doen vergaderen ontrent den 10 uren 's morghens: ende by den Marcquys doen gaen den abt van S.t Michiels, den deken met de canonicken, alle de pastoors van de stadt, met de andere oversten van alle de orders. Alwaer wesende, in de teghenwoordicheyt van de twee ambassadeurs ende raeden, heeft den deken, in het spaens, de reden van hun compste betoont, ende onder andere: *hoe syn Ex.ce dese heeren verweten hadde tot Brussel, daer ghecomen te syn uyt hunnen eyghen naem (welcken yver hy nochtans*

Aenvoerden te gaen by synExcel.

Vertoonen hun versoeck.

prees), maer evenwel niet en deden eene aenghenaeme saecke aen de dekens, die cloeck ghenoech waeren, tot het vertoonen ende vercryghen van het eynde van hun affairen, datse nu syn Ex.ce quaemen bidden uyt hunnen naem (daertoe instantelyck synde aensocht) om favorabel apostille op hun requeste, versekerende dat syn Excellence van een oodtmoedich ende oprecht berouw dat de dekens hadden over alle dese desorders, dat syn Excellence hun daerom mochte oplegghen al dat hem gheliefde, ende bereet waeren alles te ontfanghen ende te volbringhen. Dese ende dierghelycke woorden met groote gratie ende toelachynghe van alle de omstaenders, heeft den Marcquys doen andtwoorden: *dat hem geen aenghenaemer saecke en was, als dat alle dese heeren voor de dekens intercedeerden, van wie sy nu bekent wierden, als haere vaders, waer't saecken datse soo veel ghedaen ofte ghepresenteert hadden als hy noch tot Brussel was, het niet van noode en waere gheweest hier met syn troepen te comen tot sulck een schaede van soo meenichte onnoosele: maer hier nu synde begeerde de authoriteyt van den Coninck, die soo ghequetst was, te redresseren, het magistraet te stellen in syne voorighe eere, ende ten derden te doen de justitie over de oproerders van dese beroerte, op dat hy mochte voorcommen alle andere abuysen, die hier nu 12 jaeren lanck ofte meer begonst hadden: soo nochtans, dat se versekert mochten wesen, dat hy regard nemen soude op soodaenighe bede van alle de gheestelyckheyt, te meer alsoo hy meer tot ghenaede als rigeur van justitie gheneghen was.* Ende op dat alle de omstaenders dit beter verstaen souden hebben, gaf dese andtwoorde in de fransche taele tot een yders verwonderynghe, als sulcx niet veel ghedaen hebbende: soo dat dese heeren vertrocken, met hope van een goed uytcommen.

Syn Ex.e andtwoordt.

Soo dese heeren nu commende van het casteel wel

ontfanghen, isser een soo onbeschaemt ghevonden, die, op het casteelpleyn, eenen van dese heeren gheslaghen heeft ende de andere met menichte van injurien ghegroet, roepende dat de gheestelyckheyt oorsaecke was van alle de beroerte; den welcken wiert ghevanghen en opgheleyt. Een van de gheestelickheyt wort gheslaghen.

Andere en hebben geen minder stoutheyt betoont, als den voorgaenden beschaemtheyt, met deselve waerheyt ende ooc met hetselve eynde, want twee waerender dewelcke over de straeten liepen, roepende den eenen: *de Spaensche hebben de Croonenborch poorte in, beginnen in de Cammestraet te plunderen;* den anderen riep: *sy hebben ooc vermeestert de Roopoorte ende alreede op de Peerdemaert over de* 200 *vermoort.* Valsche gheruchten. Syn ghevanghen. Hier sagh men wat eene maere vermach, ooc valsch, in het herte van de beroerde, men sach noch deure, noch veynsters open, ghen oorde niet dan cryten en lamenteren, elck begost hen tot de doodt te bereyden die sy nu door het sweirt ofte vier beproefven mosten. Dit scheen den lesten dagh van de stadt van Antwerpen, ende op dat ghylieden de benautheyt van dese borghers uyt eene, alle andere sout te beter connen begrypen, voeghen hier by eene gheschiedenisse: Recht over myn huys woonde een mevrau met een maerte; dese, soo desen roep quam, stont in de deure ende de mevrau lagh in de veynster: sy verstaen dan dat de Spaensche op de Peerdemaert waeren en alles vermoorden, treckt de poorte toe, compt recht gheloopen in myn huys, vliegh ons aen den hals, roepende: *mynheer, mynheer, salveert myn leven want wy syn al verloren.* De mevrau riep ghedurich: *Marie, Marie, sult ghy my nu verlaeten?* Maer Marie was doof voor dese reyse, was meer voor haer leven als voor haer vrauwe besorght. Historie.

Dese nieuwe soo groote tumulte veroorsaeckt door dry persoonen, wiert soo licht ghedempt als sy was begost,

laetende nochtans soo grooten schrick in de herten van de menschen dat, naer het raport van den onderpastor van S.t Jacobs, op vyf daeghen tyts in syn prochie alleen ghevonden syn in de 30 misvallen onder de vrauwen.

Ten 10 uren sloeghen de trommels, waerschoudende dat alles ten 4 uren moste in de wapenen commen, elck op syn ghestelde plaetse. De soldaten van den anderen cant buyten, ontfonghen order van hun alle uren ghereet t'houden, verbiedende daerom ymant uyt syn quartier te gaen, maer hiervan en is niet ghecommen, mits alles wiert erropen.

De poorten gaen open.

De poorten van de stadt syn tsedert desen dagh gheopent en opengebleven. Want den dagh te voorent hadde den Marcquys van het magistraet ghevraeght waerom de poorten toe waren? voor syn legher? of sy dan dit voor een vyants legher bekenden ofte wel voor 's Conincx legher? Ende alsoo sy andtwoorden dat sulcx alleenelyck gheschiede om dat de soldaeten niet binnen en souden commen ende daerdoor veroorsaecken groote beroerten onder het volck: den Marcquys vraeghde dan of hy van

De reden.

syn volck ofte het volck van hem wiert ghecommandeert, of het volck dan boven hem ofte hy boven hun was? Dat sy bekenden. Hierom laste die te openen, ghevende ghebot aen syn volck datter niemant in de stadt commen en soude, datter niemant eenighe huysen afbreken en soude ende de materialen vercoopen. Dat de borghers wat heeft ghestilt, te meer den Marcquys door de stadt sont een trompetter, die vercondighde dat alle de soldaeten die in de stadt waeren op den voet souden vertrecken op lyfstraffe.

Soo quaede tydynghe als er 's morghens waeren gheweest synder op den avont goede ghecomen, te weten hoe de

De apostille compt uyt.

requeste was gheappostilleert en de verwachtynghe van de dekens in ghenaede te boven gonck. Nochtans hebbe

ick bevonden dat dese appostille niet definityf, maer wel propossityf ghesonden en was aen het magistraet, om dese de dekens vooren te lesen, dat tot den anderen dagh is uytghestelt.

Op desen avont wort er op de Ossenmaert eenen ghevanghen van de plunderaers ende in den nacht noch dry andere, boven twee andere die het ontliepen op den Paddegracht. 4 Ghevanghenen.

Den breeden-raedt wort desen morghent ten 7 uren, wesende dysendagh, vergadert, alwaer dese andtwoorde van den Marcquys wiert voorenghelesen door den borghmeester Mertens, bestaende in dese woorden, die ick uyt het frans verduytst hebbe: 21 Octob.

Syn Excellencie meer gheneghen wesende tot ghenaede, als in te gaen den wech van justitie, ende begheerende een eynde te maecken van dese affairen, vraeght dat de dekens ende mannen van de ambachten van de stadt Antwerpen sullen hebben te resolveren wat voor eene voldoeninghe sy begheeren te doen aen hunnen magistraet, die sy soo verscheydelyck hadden ghequetst, niet alleen in dese saecke, maer in vele andere? Bovendien wat borghe sy stellen wilden dat de sententien respectivelyck by den raedt van Brabant ghegheven den 2 x.ber 1658 *ende den* 25 *augusti* 1659 *ende de andere noch te gheven by desen raedt, hunnen oppersten ende souvereynen raedt, volghens de orders ende instructie van syne Majesteyt, sullen worden gheexecuteert, sonder troubel ofte teghenspreken. Ghedaen in 't casteel van Antwerpen den* 20 8.ber 1659. Apostille.

Ende alhoewel men vertrout hadde dat de dekens nu vergaedert t'samen hierop souden hebben gheandtwoort, is nochtans gheheel dien dagh ghepasseert sonder resolutie te gheven, verstelt wesende in sulck eene onverwachte propositie. Soo dat de ministers van den Marcquys verwondert synde dat se desen dagh niet en andtwoorden, eenighe daervan vermaent hebben.

22 Octob. De meeste vluchtynghe. Oorsaecke.

Desen dagh is gheweest den meesten dagh van de vluchtynghe uyt de stadt om verscheyden oorsaecken, onder ander wierter ghestroyt dat Blanckenberghe van de Enghelsche was inghenomen ende Damme beleghert. Ende alsoo geen andtwoorde en was ghegheven op die vraeghe van den Marcquys, liet het volck hun vastelyck voorenstaen dat hy nu met het legher in de stadt comen soude : bydien alles tot roof gheven. Soo dat men het volck van de principaelste sagh wech trecken, over de twee duysent, soo te lande, als te water, waerop vergonck een schip al te seer ghelaeden gaende naer Berghen-op-Zoom. Ofte waert dat se noch andtwoorden, sy hieraen niet en souden hebben connen voldoen naer den weynsch van den Marcquys sonder hun privilegien aftegaen, daertoe sy niet en wilden verstaen.

Een schip vergaet.

De letste resolutie van de dekens.

De dekens syn nochtans t'savons met het magistraet naer het casteel ghegaen met hun letste resolutie, dewelcke op de camers ghetrocken was ende soo ghestelt dat de injurie op geen camer alleen vallen en conde. Dit was de substantie: *dat de dekens aen syn Excellentie geen ander voorder belofte nochte sekerheyt gheven en conden van te ontfanghen, onderhouden ende ponctuelelyck te voldoen aen de sententien ghegheven by den raedt van Brabant ende noch te gheven, als hierin verbindende hunnen persoon, goet ende kinderen, ghelyck sy in hun requeste hebben opgheoffert. Dat se bovendien aen hun magistraet bereet waeren te toonen de ootmoedighe onderdanicheyt met hetwelck sy verhoopten te ghestaen.* Hiermede sonder andtwoorde syn sy vertrocken.

De raetsheeren gaen logieren in de abdyevan S. Michiels.

De raetsheeren, mits datter geen plaetse en was in 't casteel voor hun logist ende dat de saecke noch ten eynde niet en was, maer het meeste werck aenstont, heeft den Marcquys aen den abt van S.t Michiels doen aendienen dat dese heeren dien avont daer souden com-

men logeren. 't Welck den abt weygherde op pretext dat syn huys maer en diende tot logist voor de princen van het bloet ende gouverneurs van het lant, volghens een accoort daervan met den coninc ende magistraet ghemaeckt. Maer den Marcquys en ontfonck dese andtwoorde niet, maer dede hem andermael weten dat hy hun soude aenveerden of dat hy met syn hof daer selve commen soude, soo dat de voornoemde daer syn gaen eten ende slaepen ende gebleven de reste van den tyt, tot naer de justitie. Op desen avont quam in de stadt, van Brussel weder, mynheer den borghmeester Halmale, logierende by vrienden, om dat syn huys soo berooft was. Halmale compt t'huys.

Den 23.en 's morghens ten acht uren gaet het magistraet met de dekens om andtwoorde. Dan, om belet, wierden tot op den twee uren naer middach versonden, met alle de ghegoede van ontrent de stadt commende, versoeckende om delogement der soldaeten, die alsdan ten dry uren hebben audientie ghehadt. Dese waeren de apten van S.te Bernaerts ende S.te Michiels, den deken met de canonicken, de Jesuyten met ontrent 40 andere. Het woort wiert door den deken ghedaen in 't spaensch ende betoont wondere desorders onder het volck van oorlooghe, namentlyck in het quartier van de Engelsche. Waerop den Marcquys andtwoorde soo hy dit verstont: *malditios los Angleses*. Beloovende aen dese heeren dat hy soude de troepen versenden den 24 ofte 25, wesende saterdagh. Voor dese was het magistraet daer by gheweest met de dekens om andtwoorde, ende hun wiert belooft dat alles des anderen daechs afloopen soude, byvoeghende dat hy niet en verstont dat den breeden-raet meer soude vergaderen, sonder schryftelyck consent van den borghmeester. — Hedent quam den bisschop weder in de stadt van Antwerpen. 23 Octob. De gegoede doen hun clachten. Den Bisschop compt t'huys.

Den dagh van resolutie nu aencommende, desen 24 8.ber, heeft het Magistraet de guldens doen commen in de 24 Octob.

waepenen, om allen quaet te voorcommen, datter ghe- schieden mochte, door de verwachtinghe van de senten- tie, want waert dat se quaet gheweest hadde, de ghe- meente lichtelyck op de beenen soude gheraeckt hebben, waerdoor meerder desorders souden gheschiet hebben als te voorent. Ende voorseker niet sonder fondament en vreesden sommighe, want vier borghers cryghen hun vonnis, 't welck was: *dat den advocaet Simoen de Decker, Adriaen Kersavont, afghegaen deken van de mers, Joannes Baptista Colins, greffier van de weeskamer, ende te voorent wyckmeester, met Nicolais Houbraken, wyckmeester, hun souden hebben te vertrecken uyt de stadt van Antwerpen om de groote schandeleuse clachten t'hunnen laste synde ghedeponeert, dat se soo lanc souden uytblyfven tot dat sy hun ghepurgeert hadden van dat sy geen oorsaecke gheweest en syn van dese beroerten,* alles volghende de acte van gratie hiernaer volghende (1). Dit was het beghin ende de reste volghde door het uytcommen van de acte van gracie met het reglement, 't welck 's morghens de camers vergadert wesende, wiert aen dese by het magistraet voorenghelesen van den 10 uren 's morghens tot den 9 uren t'savons, op dat sy raemen souden of sy dit souden aenveerden ofte niet. (Alles volghens het origineel hier volghende fol. 16) (2), dat eerst is aenveert van de dekens maer onder protestatie alleenelyck van het magistraet ende de wyckmeesters. Op dese maniere gaen sy ghesaemdelyck desen avont ten 10 uren naer den Marcquys beloovende dit te aenveerden ende onderhouden, soo dat dit van beede de canten wiert onderteeckent, te weten van den Marcquys ende dekens maer niet van het magistraet ofte wyckmeesters, als onder protestatie datter eenighe poincten in stonden teghen de privilegien. Nochtans (al was 't dat den raet een absoluet consent

De guldens staen in de wapens.

4 Worden-der ghebannen.

De acte van gracie met het reglement compt uyt.

Protest van het Magistraet ende wyckmeesters.

Noteert dat dit protest niet en is ghedruckt, om redenen, maer is nochthans ghschiet

(1 en 2) Namelyk in de *Acten van Accommodement.*

versocht), heeft den Marcquys te vreden gheweest ende heeft belast dat de heeren van het magistraet deese origineele acte met het reglement door publicque notarissen soude doen uytschryfven, ende gheven aen eenyder daer teghenwoordich, en andere die het van noode was een doebel. 't Welck des anderen daechs is gheschiet. Waervan hier mede is een copie van inhout (1).

25 Octob. De ghevanghenen worden aen den raet toegheslaen.

Saterdach wierden de ghevanghenen aen den raedt van Brabant aenghewesen van denwelcken sy te voorent waeren ghereclammeert gheweest, als ooc van den provost-generael teghen de stadt. Te weten dat den provost soude de kennisse nemen over de bootsghesellen ende andere militaire, over de reste den raedt van Brabant als over het *crimen læsæ Majestatis*. Hiertoe hebben dese raets-heeren ontboden van Brussel hunne tabbaerden, om met deselve op het stadthuys te compareren.

Ontfanghen het reglement.

Het reglement wort ghelevert aen alle de dekens ende het magistraet, staende noch desen dach 4 guldenen in de wapenen.

Bedancken den Marcquys.

Het magistraet met de dekens gonghen op den avont *in corpore* den Marcquys bedancken van syn ghenade aen de dekens betoont, want hy hadde hun mondelynghe gheseyt dat de 8 eerste ghebannen dekens ten hove souden moghen abolitie versoecken. Bovendien, volghens syne belofte aen de ghegoede van ontrent de stadt ghedaen den 23.sten ghepasseert, heeft hy van daeghe met 26 schepen de Schelde afghesonden ontrent de 3000 Engelsche, Irsche ende Condeetsche met sommighe cornetten peerden. De acten van dancksegghynge staen hierachter in druck fol. 29 *et seqq.* (2), oversulcx en worden hier niet erhaelt, maer daer toe gherenvoyeert.

3000 Mannen vertrecken.

26 Octob. Alle de andere troepen vertrecken,

Den sessentwyntigsten vertrocken alle de andere troepen door Lier, Mechelen, het Hellegat ende Kempen, behalvens ontrent de 2000 mannen te voet Spaigniaerden

(1 en 2) In de *Acten*.

behalvens de Spaignaerden. ende Bourgongnions met eenighe honderde peerden die op den Kiel ende daerontrent bleven tot dat den lesten act van justitie gheschiet soude wesen, soo dat de passagie wat liber wiert ende de droefheyt met de benautheyt wat verschoven. Jae om te toonen dat den Marcquys nu de borghers wilde troosten ende op hun betroude, is hy met syn hof commen logieren in de stadt, ten huyse van den rycken Porteghies mons Dillaen, den prince van Condé by synen agent, de hertoghen van Jorcq ende Glocester by den engelschen graef Neufchastel, don Alphonse de Cardenas by mynheer Van Weerden, ende soo voorts alle de .andere princen ende ministers. Ende op datter gheen soldaeten in de stadt wesen en soude, heeft aen het magistraet ghevraeght of hy eenighe mannen van de guldens hem wilden verleenen voor lyfgarde, dat hy alsdan syn eyghen garde soude verlaeten, dat gheschiet is, ende het magistraet sendende ontrent 50 mannen van de guldens, heeft die alle naer huys ghesonden, hem te vreeden houdende met 10 mannen, want hy de borghers soo niet en wilde overvallen met waecken. De naervolghende daeghen nochtans heeft den magistraet altyt 12 mannen ghesonden.

Den Marcquys compt logieren in de stadt met syn hof.

Neempt de guldens tot syn garde.

De ketens ende de pylen, waerom soo veel spels was gheweest, wierden op sommighe canten begost gheweert te worden tot executie van het reglement (hier staende fol.24) (1), maer met droefheyt ende spyt van de borgherye. Jae de ghemeente en voelde niet soo seer als dit, want dese ketens en waeren maer begost te stellen in den voorleden vasten ende hadde hun daerop wonder betrout om datter gheen cavaillerye en soude hebben connen passeeren, als dese ghespannen waeren in tyt van noodt. Offer eenighe dese beroerte voorsien hadden ofte ghevreest, dat en staet my niet toe te ondersoecken: emers

De ketens worden gheweirt.

(1) In de *Acten.*

dese hebben alle moeten becosticht worden soo van vrye als van onvrye, jae ooc van de gheestelykheyt met te gheven eenen stuyver van den voet in de linghde ofte diepte van de huysen. Dese ketenen beliepen in prys over de tachentich duysent guldens. 'T is te bemercken dat dese ketenen op sondaeghen ende heylichdaeghen ghestelt syn ende op eenen sondach ooc begost syn af te doen. De guldens, die soo lanck ghewaeckt hadden, wierden van daeghe afghedanckt. Men danckt de guldens af.

Desen dagh, synde den 27, als ooc de naervolghende, wiert voortghegaen in 't afdoen der ketenen, maer alsoo hier sommighe cloecke vrauwen waeren die hun hier teghen stelden, jae eenighe van de wercklieden quetsten, die riepen wy en sullen niet toelaeten dat dese ketens wechgaen, daer dat wy ons rocken hebben moeten belasten om dese te betaelen, ende dierghelycke andere vrauwe spinrocksche argumenten, hebben dit werck voor sommighe uren opghehouden, maer in den nacht wierden sy ghevanghen. 27 Octob.

Den raedt vergaderde van daeghe op het stadthuys, synde acht sterck uyt den raedt van Brabant, maeckten het proces aen seven crimineele van onse plunderaers, want alle de pampieren aen hun overghelevert waeren, daerin sy den anderen dach in voortgonghen. Ende het magistraet en de dekens deden den eedt in 't reglement versocht (volghens het bescheet annex, fol. 31) (1), maer alsoo 'er staet in 't reglement, datter geen wyckmeesters en moghen ghecosen worden uyt ambachtslieden ende nochtans nu sommighe ambachtslieden daeronder waeren, versochten te wesen ontslaeghen van hunnen dienst, pretexteerende het reglement, maer en wierden niet ghehoort, dan creghen voor andtwoorde dat de heeren ende raedt dese kende voor heerelycke ende treffelycke Den raedt vergadert op het stadhuys. Sy doen den eedt.

(1) Van de gedrukte *Acten*.

mannen, dat sy nu mosten voorts blyfven in dienst, alsoo bedwonghen wordende neffens de andere den eedt te doen.

29 Octob. Alsoo men desen 29 verstont datter verscheyden injurien wierden van den Marcquys, gheestelycke, magistraet ende van de jegenwoordighe regerynghe onder het volck ghestroyt, isser een placaet vercondicht dat hen een yder wachten soude hierin voorttegaen ofte daervan meer te spreken op de boete van Iᶜ guldenen, ende die bevonden soude wesen geen hondert guldens t'hebben dat hy met lyfstraffe dit soude betaelen. t'Samen wierden ooc de liedekens verboden op dese regerynghe ghemaeckt.

Een placaet vercondicht.

Men verstont dat des anderen daeghs seven souden worden ghehanghen die desen naernoen hun sententie ontfonghen op het stadthuys, onghehoorde plaetse van vonnisse te gheven, want dese altyt ghegheven wort in de vierschare, ontrent de Schelde, maer ghelyck het onghehoort was dat eenen raedt van Brabant quam sitten op het stadthuys, soo en most het niet vreemde schynen dat se vonnissen gaeven buyten de behoorelycke plaetse, gheconsidereert dat sy daer quaemen justitie doen uyt den naem van syne Majesteyt. Onder dese seven waeren twee bootsghesellen, eenen van Aelst, een blauwverwer, voor wiens leven wiert 1000 guldens gheboden, 2 brauwersknechten, eenen slyper met eenen stoeldrayer ende eenen anderen. Maer alsoo het leven van niemant door ghelt en conde afghecocht worden, syn den nacht tusschen den 29 en 30.sten vier capiteynen van de stadt, ghecommitteert van alle de andere, met sommighe vrauwen, om te gaen by de Jesuyten in het collegie, aen den perfect van de schoolen P. Wissenkercke, op dat hy soude willen betoonen een werck van liefde, om soecken te verbidden twee ofte dry van de gecondemneerde by den heer Marcquys, tot desen eynde is hy dan ghegaen,

7 Ontfanghen sententie van de doodt.

De Jesuyten bidden voor twee ofte dry.

met den biechtvader van den voornoemden heer Marcquys, ontrent den elf uren in den nacht met de capiteynen ende sommighe vrauwen; ende doende hun oodtmoedich versoeck van twee ofte dry, en wilde den Marcquys nievers naer hooren; maer in styl seyde hy aen de paters: *sen sullen niet al sterfven.* Men liet de capiteyns ende vrauwen in hun wysheyt, dan gaven hun goede hoop.

Soo aest den dagh aenquam, roerden de trommels om alle de guldens te doen commen in de wapenen ende alle passaigen op de straeten te besetten. Daer wiert verboden datter niemant en mochte op de Mert commen, nochte naer den 8 uren uyt syn huys. Een ghalghe worter gherecht op de groote Maert voor het stadhuys voor vyf van dese plunderaers, en een ander op het Casteelpleyn voor twee bootsghesellen. De soldaeten staen in slaghordre achter het casteel om ghereedt te syn soo wanneer datter tumulte quaeme onder het cleyn volck, als sy hun medeghesellen souden sien ter doodt leyden. Welck droevich spectakel begost 's morghens ten 4 uren, alswanneer de seven misdadighe van het ghevanghenhuys wierden op het stadthuys ghebrocht. Twee bootsghesellen wierden van hier ten 8 uren naer het Casteelpleyn (plaetse van justitie voor de militaire) ghebrocht, om hun ellendich leven voor een beter, soo wy hopen, te vermanghelen. Doch de twee en syn niet ghestorfven, maer soo den eersten ghehanghen was wiert den ander verlost, op welcke blyde tydinghe hy van syn selven ter aerden viel, dan soo aest de ader hem ghehopent wiert, begon t'samen het herte te worden verlicht. Ende dat het weerdichste is om hier niet vergheten, is, dat soo aest syn huysvrau verstondt dat haeren man verlost was, sy ooc verlost wiert van haer vrucht, die sy andersints noch rekende te bewaeren een maent, min ofte meer. Dry

30 Octob.

Men stelt twee galghen.

De gulde staet in de wapenen, ende ooc de soldaten voor het casteel.

Een wort ghehanghen, een verlost.

Op de Maert 3 ghehanghen. andere, al persoonen plichtich in de plunderynghe, wierden als inghesetene borghers op de Maert ter selver uren, dat was ten 9 uren, voor het stadthuys met de coorde ghestraft, een met het strop onder de galghe, 2 Verlost. die van Aelst was, wiert verlost, met den sevensten die noyt van het stadthuys en is ghebrocht, maer ontfonck aldaer de ghenaede van den Marcquys, soo datter van seven vier wierden ghehanghen ende dry verlost. Met welcke justitie, synde seer gheluckelyck ende stylle volbrocht, de guldens vertrocken, de opghenomen mannen afghedanckt, de stadt wiert ghestelt in haeren eersten Den verlosten sterft. stant ende ruste. Maer die de ader gheopent was naer dat hy verstont syn remis, is des anderen daechs ghestorfven, De vrauwe van den ghehanghenen wort sot. ende de vrauwe van den ghehanghen slyper is dul gheworden. De acte van gratie voor de dry volgt hier met de naemen van de crimineele fol. 33 (1).

De heeren van den raedt soo sy hun justitie hadden 31 Octob. den 30 8.ber volbrocht, syn desen 31.en 's morgens ten seven uren op Brussel vertrocken, mededraeghende alle de pampieren, informatien ende documenten dienende tot voorder instructie van dese saecke die wy hopen daermede sal gheeyndicht blyfven ende vergheten, mits 2 Nov. den heer Marcquys ooc desen tweeden november met alle Het hof vertreckt syn troepen is ghevolcht, laetende alleenelyck een regiment in 't casteel, boven het ordinair garnisoen van Spaigniaerden, ontrent de vyf hondert mannen.

Alle de prochien daer dese troepen ghelogeert hadden, behalven op den Kiel ende daer ontrent, syn tot het minste toe berooft, soo dat se hier niet en lieten als de vreese ende beroerte met ydele borsen. Maer in teghendeel onse stadt met het vertreck van den Marcquys is soo ghestilt ende gherust bevonden dat, ten waere de wonden noch soo vers gheweest hadden, niemant ghelooft

(1) In de *Acten van Accommodement.*

soude hebben dat dese stadt van Antwerpen soo wonderlycke, menichte ende onghehoorde beroerten hadde onderstaen ende beproeft, soo dat alle de voorgaende droefheyt door soo soet een afscheyt, is sy niet teenemael wechghenomen, ten minste soo is versoet dat men dese versoenynghe by eene verghetentheyt mag verghelycken.

In het vertreck van den Marcquys verstaen ick dat hy Marcquys ghelyck op hem ghenomen hadde de ghevryde die voor dese beroerten waeren beswaert geweest met de borgherlycke lasten, naementlyck de gheestelycheyt, vry te maecken ende weder hun oude privilegien te doen ghenieten. Den Marcquys belooft den vrydom aen de ghinteresseerde.

De huysen van de gheplunderde wierden begost vermaeckt te worden. Aen den heer borghmeester Halmale was van den raedt tot recompense van schade toegheseyt 36000 guldens, aen den schoenmaker 4000 ende soo voorts. De huysen van de gheplunderde worden vermaeckt. Hun recompense

Hoe soetelyck ende ghenadelyck in dese saecke by den Coninck is ghehandelt gheweest, blyckt ghenoech uyt al het gone verhaelt, maer evenwel sommighe synder noch ghevonden die naer het vertreck van het hof ende kryghsknechten hebben al noch wat ghemueckelt, soo datter dese daeghen, den 3.den ende 4.den sommighe worden opghehaelt ende op de torture gheworpen, die den 6.den wierden ghebrocht tot dry in 't ghetal, in de vierschaere, aldaer belydende 't ghone sy in de torture hadden bekent. 3 en 4 Novemb. Worter noch ghevanghen.

Eenen borgher, nog jonghman, woonende by de Munte, met naemen ..... van den Berghe, broeder van de huysvrauwe van den ghebannen schipper Molyn ende van de huysvrau van den deken van de breyders Guilliaem Boon, oock ghebannen, soo hy hoorde dat men noch al ondersocht naer de autheurs van dese factie, wel by drancke, heeft hem laeten ontfallen in volle gheseltschap dese ofte dierghelycke woorden : *Wat willen se al soecken naer de autheurs van de plunderaers; is 't dat sy het willen weten ick ben der een af, ende als 't van noode soude gheweest hebben,*

hadde wel 4000 *mannen connen doen vergaderen.* 't Welck soo aest niet synde uytghesproken ofte 't selve en wiert de heeren aenghedient, die nemende kennisse van syn segghen, van sommighe des anderen daechs, is hy Van den Berghe ter stadt ooc uytghegaen, soo aest hy verstont dat men syn segghen hadde verstaen. Andere nochtans van deselve compagnie synde gheweest, om hunnen eedt niet te doen in teghendeel van hunnen vriendt, syn ter stadt ooc uytghetrocken; ende Van den Berghe wiert door den hooren ingheropen om te compareren den sevensten van 9.ber, op den noen voor het stadthuys. Daer naer is op syn hooft ghestelt 400 guldens.

N. van den Berghe vlucht uit de stadt.

Wort door den hooren inghero-pen.

7 Nov. Nacht-raedt.

Desen dagh wasser in den nacht-raedt vooren ghehouden of men aen den Marcquys een present doen soude voor alle dese ruyse van 50000 guldens, ende des anderen daechs soo den borghmeester quam op den breeden-raedt om te ontfanghen de opinie van de andere twee litten, heeft het een lit van de wyckmeesters ghegheven voor andtwoorde dat hun opinie van de camer was dat se niet gheven en conden, mits sy geen middelen meer en hadden ofte en wisten, nochte oock geen credit en hadden, oversulcx dat men den heer Marcquys nu niet en conde vereeren met sulckdanighe ghifte. Welcke andtwoorde heerlyck is gheweest, maer het derde lit van de Dekens hebben voor hun opinie overghelevert, eerst dat se gheen middelen meer en hadden ofte en wisten, nochte credit te vinden om sulckdanighe ghiften te doen, ghelyck het ander lit, voeghende nochtans hier meer by als het tweede lit van de wyckmeesters, dat, waer het saecken den Marcquys hun dekens wederstelde in hun voorighe eere, sy alsdan wel middelen souden soecken tot het opbringhen van dese 50000 guldenen, ende anders niet. Welcke opinie terstont ooc is naer Brussel overghesonden. Of hier niet en sal worden gheoordeelt dat

8 Nov. Wort besloten aen den Marcquys niet te gheven.

dese maniere van andtwoorden directelyck is teghen het voorgaende reglement, staet te verwachten.

Van viere die naer het vertreck van den Marcquys waeren opghebrocht, synder desen dagh, op het Steen, drye ghegheeselt met roeden ende ghebannen. Onder dewelcke eenen was die achter de straeten schandeleuse liedekens hadde ghesonghen, teghen het placaet ghepubliceert den 29.en van 8.ber letst ghepasseert, laetende noch in de ghevanghenisse ontrent de 30, alle plichtighe in plunderynghe, jae daeghelyckx wierter noch meer byghevoecht. Ende alsoo onder dese vele kinderen ooc bevonden wierden, synder wel ontrent de 18 à twintich op het ghevanghenhuys wesende ghegheeselt, ter stadt uytghesonden. 18 Nov. 3 Worter ghegheeselt ende ghebannen.

Van 18 9.ber tot den 18.en december is de justitie gheschorst maer wiert alsdan ernomen. De guldens wierden beschreven om in de wapens te compareren op de groote Maert teghen den 9 uren 's morghens, alswanneer alle de straeten daer ontrent het stadthuys beset door dese guldens, sesse van de plunderaers ghebrocht wierden ontrent den 10 uren 's morghens voor het stadthuys om te voldoen aen de sententie van den raedt van Brabant, hiertoe van Brussel ghecomen. Een sententie was datter van de ses eenen moste hanghen aen de galghe voor het stadthuys, die altyt tot noch toe daer was blyfven staen, t'sedert de eerste justitie, maer dese sententie is verbeden ende verandert, soo dat sy alle sesse hebben ontstaen met eene gheeselynghe ende banninckschap. Drye van dese sesse creghen bovendien ooc een brandtmerck. Onder dese sesse was eene vrauwe ghegheeselt om dat sy het becken gheclopt hadde als de groote foelie van de plunderynghe gheschiede tot den borghmeesters, daer door sy vergaderde de vrauwen op den Guldenberch (dit is eene straete) ontrent de Vischmaert, alwaer de visschers woonen. 18 Dec. 6 Gheghеeselt. Een vrauwe ghegheeselt.

25 Dec. Den 25 x.ber wesende den dagh van de gheboorte ons Heeren Jesu Christi, hebben de heeren van het Magistraet (sonder twyffel ten opsichte van desen hooghen feestdagh) in den Kerstnacht doen van de groote Maert afweiren de galghe ende het schavot, tot groote vreught van de ghemeente, want alsoo dese instrumenten van justitie daer ghedurelyck waeren blyfven staen ende geenen cleynen schrick en veroorsaeckten t'sedert de eerste justitie tot dato deser, is de blydtschap soo veel te grooter gheweest hoe hun verlanghen meerder was. Het waer te weynschen (om allen onheyl te beletten), dat met dese instrumenten van justitie t'samen ooc wierden gheweirt ende vergheten alle de bespottynghe ende uytlachynghe van de omligghende plaetsen; maer het contrarie is te beduchten, soo bespeurt can worden, soo door soo veel pasquillen, schempachtighe liedekens als dichtjens, dier in onse stadt Antwerpen ghesonden worden van verscheyden quartieren. Voeghe hierby alleen een stuck tot preuve van myn seggen, achterlaetende ander schandaleuse liedekens ende referentjens:

De galghe wort gheweirt.

Litanie.

Antwerpsche trotse natie,
By tyts bidt gratie,
XXII October naer uwe mutinatie.

Heere hoort ons.
Heere verhoort ons.
Marcquys de Caracena, ontfermt u onser.
Conte de Pinto, ontfermt u onser.
Don Estheven de Gammarra, ontfermt u onser.
Heere Canselier Asseliers, syt ons bermertich.
Heeren van den Raedt van Brabant, wilt ons ontfermen.
Wy hebben ghesondicht, wy bekennen 't oock.
Wy hebben misdaen, wy belyden 't oock.
Wy syn rebel gheweest, wy belyden 't oock.
Wy syn in teghenstandt gheweest, wy bekennen 't oock.

Prince de Condé,
Ducq de Jorck,
Ducq de Glossester,
Ducq d'Arschot,
Prince de Lingne,
Don Alonso de Cardenas,
Alle Princen ende Heeren,
Heer Bisschop Capello,
Heer Abt van S.t Michiels,
Heer Abt van S.t Bernaerts,
Heer Prior van Peeter Pots,
De Canonicken van de Cellebroeders,
Heer Deken Tellens,
Alle Canonicken ende Capellaenen,
Heer Pastor van Onse L. Vrauwe,
Heer Pastor van S.t Jooris,
Heer Pastor van Borcht,
Heer Deken Pastor van S.t Jacobs,
Heer Pastor van S.t Michiels,
Alle Heeren Pastoren van buyten ende van binnen,
P. Rector van de Jesuiten,
P. Guaerdiaen van de Minnebroeders,
P. Prior van Onse L. Vrauwebroeders,
Pater Prior van de Predicheeren,
P. Prior van de Augustynen,
Alle Priors ende Religieusen,
Alle Paters ende Maters,
Mevrau Pimentel,
Mevrau Roelants,
Alle Porthegiesen,

} Bidt voor ons.

Alle Porteghiesen, staet ons by.
Heer Gouverneur van het Casteel, staet ons by.
Heer Borghmeester Halmaele, verghevet ons.
Heer Ontfangher Schenaerts, verghevet ons.
Heeren van het Magistraet, verghevet ons.
Heeren oude Schepenen, en verlaet ons niet.
Heer Cano, Schepen, en gaet ons niet af.
Wy sondaeren bidden u, verhoort ons.
Wy vallen op ons knieden,
Wy verslyten onse panne broecken,
Broeck af, wy syn te vreden,
Wy kennen onze schult,
Wy presenteren u onse liberteyt,
Wy versoecken onse privilegien,
Wy presenteren ons goet,

} Wy bidden u, verhoort ons.

Wy geven ons leven ende kinderen,
Wy kennen ons Magistraet,
Het is ons uytter herten leet,
Wy Dekens gaen onsen vois af,
Wy gheven den Magistraet alle macht over,
Wy sullen betaelen alle achterstellen,
Wy sullen het huys van den Borghmeester repareren,
Wy en sullen niet meer de saecken van den maendachschen raedt laeten passeren tot den breeden-raedt,
De twaelf Dekens en sullen maer eenen vois meer hebben,
Den breeden-raedt en sal niet meer vergaderen sonder consent van de Borghmeesters,
Die van den Mersch en sullen geen macht meer hebben,
Den Magistraet sal de Dekens kiesen,
De oude Dekens en sullen geenen vois meer hebben,
Wy sullen de leeghganghers uytjaeghen,
Wy sullen onse ketenen solemneelelyck overleveren,
Wy kennen onse schult,

} Wy bidden u, verhoort ons.

Heer Marcquys, die in de plaetse van onsen Coninck syt, ontfermt u onser.
Heer Marcquys, die goedertierent syt, ontfermt u onser.
Heer Marcquys, die onsen vader syt, ontfermt u onser.

OREMUS.

Wy bidden u Excellentie, dat onse panne, doorcropen, kael ghemaeckt ende versletene broecken door onse groote vreese ende anxt ende oodtmoedicheyt, by ons kael ghemaeckt door het dwerschhout dat op de Mert staet, magh ghestelt worden op de groote saele van het stadthuys, tot een eeuwighe memorie ende vermaeninghe aen onse kinderen ende Antwerpsche singnioors, om dat sy niet meer soo stout en souden wesen teghen den Coninck ende Magistraet te rebelleren. Amen.

Waer dese trotse ende schimpachtighe Litanie ghedruckt is, en stonter niet onder, daeruyt dat ick dese ghecopieert hebbe; te beduchten is nochtans dat se van niemant als van anders ghesinde uytghegheven is.

BYLAGEN.

I.

BY DEN CONINCK.

Alsoo ten gevolge van onsen lieven ende getrouwen raedt ende procureur-generael by vonnissen van onsen Rade van Brabandt, ghepronuntieert op heden, uyt den lande van Brabandt zyn ghebannen Jan Molyn, deken van het hooftambacht der schippers, Anthoni Felon, deken van het hoofdambacht van de meers, Guillam Boon, deken van het hooftambacht van de bereyders, binnen onze stadt Antwerpen, Jan-Baptista Claus, notaris, aldaer residerende, Cornelis van de Sande, ouderman van de bereyders, Gillis Deyaerts, onderdeken van het schippersambacht, Peeter Michiels ende Jan Melis, boden der voorsz. stadt, ende henne goederen gheconfisqueert t'onsen behoeve, afghetrokken de kosten ende misen van justitie. Soo IS'T, dat wy verbieden, aen de voorsz. persoonen, oft aen andere in hennen name te doen eenighe betalinghe, ende ordonneren aen alle de ghene die eenighe effecten hen toebehoorende ten onderen hebben, oft bezitten, 't zy meubelen, oft immeubele, ghereede penninghen, acten oft crediten, deselve sonder uytstel aentegheven aen Lambert Blocqueau, rentmeester van de exploicten van onsen voorsz. Rade, oft wel aen den deurweerder Basyn, die wy daertoe hebben gheauthoriseert by desen, alles op pene van het vierdobbel, d'een hellicht ten onsen behoeve, en d'ander ten behoeve van den aenbrenger, ende daerenboven ghestraft te worden naer ghelegentheyt van de saecke. Ghegheven in onse stadt Brussele den 25 augusti 1659. Was gheparapheert *Assel v.t* Onderteeckent

G. V. GHINDERTAELEN.

II.

Fr. Ambrosius Capello, by der gratie Godts, ende ghehenghenisse van den apostelycken Stoel, bisschop van Antwerpen: hebben hooghnoodigh gheacht (met advys van de eerweerdighe heeren deken ende cathedrael capittel) in dese teghenwoordighe ghesteltenisse der gantsche stadt, allen ende ieghelycke inwoonderen sorghvuldelyk te vermaenen, om gesaementlyck onsen toevlucht te nemen tot Godt, van wien voortskomen heylighe begheerten, goede raeden en rechtveerdighe wercken; hem versoeckende met oodtmoedt ende betrouwen, door syne ghenaede te willen afkeeren de sware plaghen onser sonden, ende de herten beweghen tot waerachtighe eenigheydt ende vrede. Ten dien eynde ordonnerende Sondagh, Maendagh ende Dynsdagh naestkomende, alghemeyne biddaghen, soo in onse cathedraele, als in alle andere parochie- ende cloosterkercken, met uytstellinghe van het allerheyligste Sacrament, ende solemnele diensten van Missen, Sermoenen ende Loven, naer gheleghentheydt van den tydt ende plaetse: recommanderende aen een ieder syne devotie uyttewercken, naer de ghewichtigheydt deser saecke, besonderlyck streckende tot ons alghemeyn welvaeren: ende tot meerder verwercksel, vergunnende aen alle de ghene die sulks sullen doen, daghelycks viertigh daghen Aflaet, naer ghewoonte van onse Moeder de Heylighe Kercke. t'Onser ordonnantie actum in capitulo den thiensten october 1659.

Franc. Hillewerven, *Can. Actuar.*

---

beizubinden zur
Ermöglichung der Identität.

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Maatschappij der Vlaemsche Bibliophilen

Bd.: 1. Ser., 2. 1839

Gent 1839

Belg. 170 o,I-1/2
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10274125-5